

ความเป็นชาติ: รัฐชาติ และชาตินิยม ในยุคโลกาภิวัตน์

บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์*

นำ
ความ โลกที่เราใช้ชีวิตอยู่
 ในทุกวันนี้เป็นโลกที่
มีการลากเส้นแบ่งเขตบนแผนที่อย่างเป็น
ทางการเพื่อแสดงถึงเขตแดนภายใต้การ
ปกครองของรัฐชาติต่าง ๆ เรา, คนส่วน
ใหญ่ในโลกใบนี้, ต่างถือสัญชาติหนึ่งใด
ไว้อันแสดงถึงการสังกัดเป็นพลเมืองของ

ผู้เขียนขอขอบคุณ อ.สวาทรี ทองอุไร และ อ.กรกช อัครวิริยะนุภาพ แห่งภาควิชาภาษา
เยอรมัน ที่ให้คำแนะนำในการแปลภาษาเยอรมัน

*อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

รัฐชาติหนึ่งใด¹ รัฐชาติที่เราถือสัญชาตินั้นมีอาณาเขตที่แน่นอนอยู่ ณ พื้นที่แห่งหนึ่งใดในโลกและมีการจัดการปกครองของตนเอง ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากรัฐชาติอื่น ๆ ในระดับหนึ่งหรือได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการจากองค์กรระหว่างประเทศเช่นสหประชาชาติ อันถือว่าเป็นการรับรองอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจในการปกครองตนเองของรัฐชาตินั้น ๆ นี่คือข้อเท็จจริงพื้นฐานที่เราต่างก็ทราบกันดีอยู่แล้ว โลกปัจจุบันนั้นเป็นโลกที่เราทุกคนต่างจำเป็นต้องเป็นคนของรัฐชาติหนึ่งใด เพื่อแลกกับสิทธิประโยชน์ในการใช้ชีวิตในโลกสมัยใหม่²

ในแง่หนึ่ง รัฐชาติที่เราคุ้นเคยนี้เป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาสู่ความทันสมัย [Modernization] อันเป็นส่วนหนึ่งของสภาพการณ์แบบสมัยใหม่ [Modernity] ที่แยกการปกครองทางโลกออกจากโลกอันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอย่างแจ่มชัด ศาสนจักรที่เคยทรงอำนาจปกครองเหนืออาณาจักรดังที่เคยปรากฏในยุคกลางนั้นถูกลดบทบาทลง แม้จะอาจยังดำรงบทบาทสำคัญและอิทธิพลในอาณาบริเวณทางจิตใจของผู้คน อาณาบริเวณทางการปกครอง ทางสังคมและทางเศรษฐกิจนั้นได้รับการยอมรับทั่วไปว่าเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่รัฐชาติมีหน้าที่เข้าไปดูแล, จัดการ, และจัดระเบียบโดยตรง

รัฐชาติเป็นปรากฏการณ์สมัยใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงสามศตวรรษที่ผ่านมา นับจากศตวรรษที่ 18 ในด้านหนึ่ง รัฐชาติมีพัฒนาการมาจากรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อันเป็นความพยายามของฝ่ายกษัตริย์ยุโรปราชวงศ์ต่าง ๆ ที่พยายามรวมศูนย์อำนาจมาไว้ที่ตัวกษัตริย์ และลดบทบาทและ

1. ยังมีชนเร่ร่อนบางส่วนที่ไม่มีสัญชาติสังกัดรัฐใด เช่น พวกเบดูอินบางส่วนในตะวันออกกลาง หรือพวกโรมานูในยุโรปตะวันออกที่มักเรียกกันว่าพวกยิปซี

2. จากข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ลี้ภัยที่อพยพจากรัฐชาติหนึ่งเข้าไปยังอีกรัฐชาติหนึ่งต่างตื่นตระหนกเพื่อให้ได้สัญชาติใหม่ในรัฐชาติอื่น และการที่กลุ่มชนไร้สังกัดที่ยังไม่ได้รับสัญชาติจากรัฐใด ๆ ต่างตื่นตระหนกแสวงหาการได้สัญชาติเพื่อค้ำประกันสถานะทางการเมืองและทางสังคมของตน ข้อเท็จจริงนี้ถือได้ว่าเป็นดัชนีชี้ชัดในความข้อนี้

อำนาจของศาสนจักรภายใต้การนำขององค์สันตปาปา รัฐบาลแรกสุดในความหมายแบบสมัยใหม่กำเนิดจากการประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาจากการเป็นอาณานิคมของอังกฤษในปี ค.ศ. 1776 และกำเนิดจากการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. 1789 ซึ่งได้นำความคิดที่ถือว่าองค์อธิปัตย์ของรัฐก็คือประชาชน (พลเมือง) และเจตจำนงทั่วไปของประชาชน (พลเมือง) คือผลประโยชน์ของชาติ มาจัดรูปแบบการปกครองที่เป็นรูปธรรมขึ้น

ความคิดแบบชาตินิยม [Nationalism] ได้ปรากฏตนขึ้นในยุคใหม่ในฐานะอุดมการณ์ทางการเมืองที่ถูกผู้ปกครองรัฐนำมาใช้ในรัฐชาติเพื่อปลุกเร้าอารมณ์รวมหมู่ของพลเมืองในรัฐตนให้อุทิศตนเพื่อรัฐและใช้เป็นกาวประสานความแตกต่างที่เป็นจริงที่ปรากฏในประชากรพื้นถิ่นต่าง ๆ ที่ถูกรวมมาเป็นพลเมืองอยู่ใต้ร่มธงแห่งรัฐเดียวกัน รัฐชาติและความคิดแบบชาตินิยมจึงได้กลายเป็นสิ่งที่ส่งเสริมกันและกันในการดำรงสถานะในยุคใหม่ จากพื้นฐานที่ชนกลุ่มใหญ่ภายในรัฐชาติหนึ่ง ๆ มักมีบทบาทครอบงำการปกครองของรัฐชาตินั้น ๆ แบบแผนการใช้ชีวิตของกลุ่มตนจึงถูกนำมาส่งเสริม กำหนด กระทั่งบังคับ ให้เป็นรูปแบบพื้นฐานทางจารีตของรัฐชาตินั้น ๆ ความคิดแบบชาตินิยมที่เรียกร้องพลเมืองให้มีความจงรักภักดีต่อชาติตนจึงถูกย้าให้เป็นเรื่องของการปกป้องสายเลือดหรือชาติพันธุ์ และมีการสร้างมายาภาพเรื่องความเป็นเนื้อเดียวกันทางวัฒนธรรมซึ่งอิงการมีชาติพันธุ์เดียวกันที่เรียกกันว่าความคิดชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์ [Ethnic Nationalism] ผลผลิตจากชาตินิยมในรูปแบบนี้ก็คือจักรวรรดินิยม [Imperialism] ของรัฐชาติตะวันตกในศตวรรษที่ 19

โดยดำเนินไปภายใต้กระแสความยึดมั่นว่าอารยธรรมของชาวยุโรปเหนือกว่าอารยธรรมอื่น ๆ ซึ่งเราเรียกว่าความคิดแบบเอายุโรปเป็นศูนย์กลาง [Eurocentrism] เมื่อชาวยุโรปแผ่ขยายอารยธรรมสมัยใหม่ของตนเข้าสู่ดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลกโดยอิงอาศัยอำนาจที่เหนือกว่าทางการผลิต ทางเทคโนโลยี และทางการทหาร เป็นปัจจัยสำคัญสนับสนุน ก็ได้ส่งผลให้ชนพื้นเมืองในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลกต่างต้องทำการปรับตัวเพื่อหลีกเลี่ยงการตกเป็นอาณานิคมหรือ

ถูกบังคับให้ต้องปรับตัวภายใต้ระบบอาณานิคม รวมทั้งการปรับตัวเพื่อสลัด
 แยกให้พ้นสภาพอาณานิคม การเกิดขึ้นและการแผ่ขยายของรูปแบบของหน่วย
 จัดการทางการเมืองและการเมืองที่เรียกว่ารัฐชาตินี้จึงกลายเป็นปรากฏ-
 การณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก

ความคิดแบบชาตินิยมทางชาติพันธุ์อาจพัฒนาไปสู่ความคิดแบบคลั่ง
 ชาติ [Chauvinism] หรือความคิดแบบคลั่งเผ่าพันธุ์ [Ethnocentrism] ที่ถึง
 ขั้นทำลายล้างกลุ่มชนที่มองว่าเป็นศัตรูได้เสมอดังปรากฏชัดในชาตินิยมของ
 เยอรมนีในยุคนาซีช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ในรัฐชาติเกิดใหม่ในเอเชีย
 และแอฟริกาช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หรือในรัฐชาติเกิดใหม่แถบยุโรป
 ตะวันออกในปัจจุบัน

จากการขยายตัวของระบบทุนนิยมในระดับโลกอันเป็นด้านหนึ่งของ
 กระบวนการที่เราเรียกว่ากระแสโลกาภิวัตน์ยุคปัจจุบัน และการเกิดวิกฤตทาง
 เศรษฐกิจในภูมิภาคต่าง ๆ รวมทั้งความไม่ลงตัวระหว่างการเปิดเสรีทางการค้า
 กับลัทธิกีดกันทางการค้าในประเทศต่าง ๆ ชาตินิยมกลายเป็นแนวคิดที่ถูกนำ
 มาส่งเสริมเพื่อให้แพร่หลายขึ้นใหม่โดยรัฐบาลในหลายประเทศ ชาตินิยมเป็น
 แนวคิดที่ควรได้รับการส่งเสริมหรือไม่? ชาตินิยมในฐานะปรากฏการณ์สมัยใหม่
 ดังกล่าวนี้อาจเป็นเช่นไรในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21?
 บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์พื้นฐานทางเหตุผลของแนวคิดชาตินิยม
 เพื่อตอบคำถามว่า ชาตินิยมเป็นทางเลือกที่ควรเลือกหรือไม่? เมื่อเรากล่าวถึง
 “ความเป็นชาติ” เรากำลังกล่าวถึงอะไร? ความเข้าใจในเรื่องนี้จะช่วยให้เราตอบ
 กับตัวเราเองได้ว่า เราควรเดินไปทางไหน ทั้งนี้อยู่บนการตระหนักว่าการทำตัว
 เป็นแกะที่พร้อมจะถูกจำฝูงและฝูงเดินนำไปต้อย ๆ โดยไม่รู้คิด นั้นไม่ใช่วิสัย
 ของผู้ใช้ปัญญาจะพึงกระทำโดยแท้!

พัฒนาการทางความหมายของคำว่า “ชาติ”

พัฒนาการทางความหมายของคำว่า “ชาติ” สะท้อนให้เห็นถึงกำเนิดของ
รัฐชาติ

คำว่า “ชาติ [nation]” ตามความหมายแต่แรกสุดก็คือ “รากเหง้า”
“สายที่สืบลงมา” กล่าวคือ กำเนิดหรือกำเนิดนั่นเอง [ดู Hobsbawm 1990:
chapter 1 และ Habermas 1996: 494-495] คนทุกคนมีกำเนิด กล่าวคือ
ต้องกำเนิดจากใครบางคน ตัวเราแต่ละคนนั้นสืบสายเลือดมาจากบรรพบุรุษ
ตามความหมายเช่นนี้ หากเราไม่ได้มีกำเนิดเดียวกันจริงก็ถือว่าเราเป็นคนละ
ชาติกัน ชาติของชาวนาคนหนึ่งก็คือสายที่สืบมาจากบรรพบุรุษของชาวนาผู้นั้น
ส่วนชาติของกษัตริย์สักองค์หนึ่งก็คือสายบรรพบุรุษของกษัตริย์องค์นั้น ชาติ
ของชาวนาคนดังกล่าวจึงเป็นคนละชาติกับชาติของกษัตริย์องค์ดังกล่าวตาม
ความหมายนี้

กล่าวให้เห็นชัดขึ้น หากเรานำข้อความในเพลงปลุกใจเพลงหนึ่งที่มีความ
ว่า “บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณปกบ้านป้องเมืองคุ้มเกล้า” มาพิจารณาตาม
นัยนี้ ข้อความนี้จะป็นข้อความที่ไม่สื่อความหมายว่าเสียแต่คนไทยปัจจุบันทุก
คนเป็นญาติพี่น้องสืบสายเลือดบรรพบุรุษเดียวกันมาจริง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องไม่จริง
ดังนั้นข้อความในเพลงดังกล่าวจะสื่อความหมายก็ต่อเมื่อมีประเทศหรือชาติไทย
ในความหมายสมัยใหม่คือรัฐชาติไทยซึ่งเพิ่งเกิดมาไม่ถึงร้อยปีเอง³ (“แต่

3. การเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น อาจถือได้ว่าเป็น
ความจำเป็นในการดิ้นรนเพื่อการดำรงสถานะของชนชั้นนำไทยทางการปกครองในยุคล่าอาณานิคม
โดยมหาอำนาจตะวันตก จากการแบ่งเขตขยายอิทธิพลระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสส่งผลให้เกิด
สภาพของพรมแดนที่ต้องกำหนดชัดว่าเป็นอาณาเขตของรัฐสยามอันแตกต่างไปจากสภาพที่มีการ
เหลื่อมพื้นที่ในยุครัฐแบบราชอาณาจักร พื้นที่ในขอบเขตนี้เองที่กลายมาเป็นพื้นที่ของรัฐชาติไทย
สมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม รัฐชาติไทยนั้นเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อหลังการปฏิวัติปี พ.ศ. 2475 โดยเป็นรัฐ
สมัยใหม่ที่ถือว่าองค์อธิปัตย์คือประชาชน รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามจึงไม่ใช่รัฐชาติหรือ
ประเทศไทยแม้ว่าจะได้ครองพื้นที่ในขอบเขตเดียวกันก็ตาม ความสับสนในเรื่องนี้ทำให้นักวิชาการ
ไทยจำนวนไม่น้อยให้ความสำคัญที่มากเกินไปกับเรื่องการเสียดินแดนให้มหาอำนาจตะวันตก ความ
“ใหม่” ของประเทศไทยไม่ใช่อะไรที่เป็นปมด้อย เพราะความ “ใหม่” นี้ส่งผลที่แจ่มชัดถึงการตั้ง

โบราณ" ในที่นี้จึงมีอายุไม่ถึงร้อยปีเท่านั้น ไม่ใช่เจ็ดร้อยกว่าปีอย่างที่พยายามอ้าง ๆ กัน)⁴

คนทุกคนมีถิ่นเกิด กล่าวคือ ตอนเกิดต้องเกิด ณ ที่ใดที่หนึ่ง ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง คำว่า "ชาติ" ได้กินความในเวลาต่อมาโดยหมายถึงที่เกิดบ้านเกิดหรืออาณาบริเวณรายรอบพื้นที่ที่ใครคนนั้นถือกำเนิดขึ้น (ซึ่งนครในสมัยนั้นไม่กว้างขวางเท่าไร) เช่นเกิดที่สุโขทัย ก็หมายถึงพื้นที่ของบ้านหรือเหย้าที่คนคนนั้นคลอดออกมา หมู่บ้านที่คนคนนั้นคลอด หรือนครที่คนคนนั้นคลอดตามความหมายนี้ เราเรียกคนที่เกิดที่อยุธยาว่าคนอยุธยา และเรียกคนที่เกิดที่สุโขทัยว่าคนสุโขทัย ถ้านำความหมายนี้มาใช้ในปัจจุบัน เราก็จะกล่าวได้ว่าถ้าใครบังเอิญมีสายเลือดไทยแต่ไปเกิดที่นิวยอร์ก กล่าวคือมีบ้านเกิดที่นั่น เราก็เรียกเขาว่าเป็นคนนิวยอร์ก ขณะที่ใครอีกคนที่เกิดที่กรุงเทพก็เรียกว่าคนกรุงเทพนั่นเอง (ถ้ายอมให้ใช้เรียกเขตแดนให้กว้างขึ้นก็ต้องเรียกคนที่เกิดที่

ต้นที่แตกหักจากทิศทางในอดีต อาจกล่าวได้ว่า ราชอาณาจักรหรือประเทศไทยนี้เริ่มเกิดปมต่อความ "ใหม่" อย่างจริงจังเมื่อความคิดชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์ได้รับการส่งเสริมและคอกย้ำ โดยเฉพาะเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ขึ้นครองอำนาจ ปมเด่นในเรื่องความ "ใหม่" นี้ก็ถูกย้ำให้เป็นปมต่ออย่างต่อเนื่องมาโดยทางการไทย

4. แม้กระทั่งหากเราจะให้คำว่า "ไทย" ในเนื้อเพลงดังกล่าวให้หมายถึงคนชาติพันธุ์ไทหรือไท ความที่ว่า "ปักบ้านป้องเมืองคุ้มเหย้า" ก็จะมีคนละเมืองคนละเหย้าตามแต่ที่คน ๆ นั้นขึ้นสังกัดหรือผูกพันตัวเองด้วย ชาวไทในอาณาจักรล้านนาที่ปักบ้านป้องเมืองล้านนา ชาวไทในอาณาจักรอยุธยาที่ปักบ้านป้องเมืองอยุธยา และบางครั้งชาวไทในอาณาจักรล้านนาที่ปักบ้านป้องเมืองตนจากการรุกรานของชาวไทในอาณาจักรอยุธยา ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ตรงนี้จึงควรเป็นที่พึงตระหนักกันไว้ให้มาก ชาวเชียงใหม่คนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษยุคที่ยังมีอาณาจักรล้านนา ชาวไทยทางอีสานคนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษยุคที่ยังมีอาณาจักรล้านช้าง ชาวไทยอีสานที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเขมรในราชอาณาจักรเขมร ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษยุคพระยาแขกเจ็ดหัวเมือง ชาวไทยภาคกลางที่สืบเชื้อสายบรรพบุรุษมาจากอาณาจักรอยุธยาหรือต้นรัตนโกสินทร์ คนเหล่านี้ย่อมมีบรรพบุรุษเป็นศัตรูกัน บรรพบุรุษกันปักบ้านป้องเมืองกันคนละบ้านคนละเมืองตามเช่นที่เป็นจริงในยุคสมัยนั้นนั่นเอง! ภาพบรรพบุรุษร่วมของคนไทยที่ช่วยกันปักบ้านป้องเมืองตามที่ชอบอ้าง ๆ กันเพื่อปลุกใจให้รักชาตินั้นที่จริงก็เป็นเพียงนิยายที่ไม่สมจริงเท่านั้นเอง!

อเมริกาว่าคนอเมริกาและให้เรียกเฉพาะคนที่เกิดที่พื้นที่ที่เมืองไทยรายหลังนี้ว่าคนไทย)

ในเวลาต่อมาคำว่า “ชาติ” ได้ถูกใช้เรียกกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ขึ้นซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างเป็นแบบของตนเองแยกให้เห็นเด่นชัดได้จากกลุ่มอื่น เช่นกลุ่มในสมาคมช่างฝีมือในยุคกลางในยุโรป นอกจากนี้ยังถูกใช้เป็นคำเรียกคนต่างถิ่น เช่นพวกพ่อค้า กองทหาร หรือนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในยุคนั้น เป็นต้น สมมติเราเรียกคนพวกหนึ่งว่า “พ่อค้าชาติเวนิซ” ก็หมายถึง กลุ่มพ่อค้าที่ปักหลักทำการค้าอยู่ที่แถบเมืองเวนิซและได้เดินทางมาทำการค้าที่เมืองเรา “กองทหารชาติเวนิซ” ก็หมายถึงกลุ่มทหารที่รับจ้างเป็นทหารประจำอยู่ที่นครเวนิซ และได้เดินทางมาทำธุระที่เมืองของเรา

ไม่ว่า “ชาติ” จะถูกใช้เรียกสายเลือดหรือถิ่นเกิดหรือกลุ่มตามพัฒนาการของคำดังกล่าว แต่ “ชาติ” ในความหมายสมัยใหม่ที่หมายถึงรัฐซึ่งมีประชากรที่ถือสัญชาติว่าเป็นพลเมืองหรือประชาชนของรัฐนั้น (อันไม่คลุมถึงคนต่างด้าวที่มาปักหลักทำมาหากินอยู่ในเขตแดนของรัฐนั้น) และอยู่ใต้รัฐบาลที่มีอำนาจกลางคอยจัดการผลประโยชน์ของรัฐอันถือว่าเป็นผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกทั้งสังคม “ชาติ” ในความหมายเช่นนี้เป็นของใหม่มากโดยปรากฏเค้าเงื่อนชัดขึ้นในคำประกาศว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมืองในการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. 1789 “ชาติ” ในความหมายสมัยใหม่ก็คือ “ชาติคือรัฐซึ่งก็คือประชาชน” ความหมายนี้หมายรวมเอาทั้งที่ตั้ง ตัวการปกครอง และผู้เป็นองค์อธิปัตย์ เข้าไว้ด้วยกัน “ชาติ” กับ “รัฐ” กลุ่มชนที่อาจสืบสายเลือดมาด้วยกันและได้มาอยู่ในพื้นที่หรืออาณาเขตเดียวกัน นัยที่รวมเป็นสิ่งเดียวกันนี้เรียกว่า “รัฐชาติ” ตรงนี้คือความหมายแบบสมัยใหม่ รัฐชาติประกอบไปด้วยพลเมืองที่อาจมีชาติพันธุ์เดียวกันหรือไม่ก็ได้ อาจมีวัฒนธรรมร่วมกันหรือมีความต่างทางวัฒนธรรม อาจมีถิ่นฐานดั้งเดิมบนพื้นที่เดียวกันหรือต่างภูมิภูลานา แต่ภายใต้เขตแดนปัจจุบันของรัฐชาตินั้น ๆ เมื่อคนคนหนึ่งได้เป็นสมาชิกของรัฐชาตินั้น ๆ จนเรียกสถานะได้ว่าเป็นพลเมือง เขาคอนนั้นจะมีศักดิ์ศรีมีสิทธิและพันธะ

พื้นฐานเช่นเดียวกับพลเมืองคนอื่น ๆ และได้รับการคุ้มครองภายใต้หลักของกฎหมายอย่างเสมอภาคกัน ดังนั้นรัฐชาติก็คือรัฐของพลเมือง พลเมืองไม่ใช่ไพร่ที่ต้องขึ้นต่อมูลนายดังรัฐแบบราชอาณาจักร และไม่ใช่พสกนิกรที่ขึ้นต่อพระราชารัฐแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สิทธิทางการเมืองดังเช่นการออกเสียงแสดงมติซึ่งแต่เดิมมีแต่ในหมู่พวกเจ้า, ขุนนางและนักบวชในระดับสูงเท่านั้น ในบัดนี้กลายเป็นสิทธิพื้นฐานของผู้เป็นพลเมืองไม่ว่าจะเป็นชาวนาหรือคนทาสีบุตรตระกูลเก่าแก่ ประชาชนหรือพลเมืองคือเจ้าของอธิปไตยไม่ใช่กษัตริย์⁵ เจตนารมณ์ของสังคมก็คือเจตนารมณ์ร่วมของพลเมืองหรือประชาชน ผลประโยชน์ของสังคมก็คือผลประโยชน์ของประชาชน

รัฐชาติกับชาตินิยม

ในสมัยของโรมัน “ชาติ” [natio]⁶ มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “gens” และ “populus” ซึ่งมีความหมายชี้ถึงผู้คนหรือชนเผ่าที่ยังไม่ถูกจัดระเบียบเป็นชุมชนทางการเมือง มักใช้เรียกพวกที่ถูกถือว่าเป็นพวกคนป่า [savage] พวกคนเถื่อน [barbaric] หรือพวกนอกศาสนา [pagan] ความหมายเช่นนี้ยังได้ใช้กันต่อ ๆ มาตลอดยุคกลางจนถึงศตวรรษที่ 15 แม้แต่คานท์ [Kant] นักปรัชญาคนสำคัญที่ถือกันว่าเป็นผู้ตกผลึกความคิดของสกุลเน้นการสว่างวาบทางปัญญา [the Enlightenment] ซึ่งเป็นสกุลที่ให้อิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่ [ดู บุญส่ง 2539-2540: 64-68] ก็ยังใช้คำว่า “ชาติ” [nation]

5. ในประกาศของคณะราษฎรฉบับที่ 1 ซึ่งแจกจ่ายในวันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อปีพ.ศ. 2475 นั้นได้ระบุชัดถึงการปกป้องศักดิ์ศรีของมนุษย์แม้ว่าจะไม่ได้ใช้คำ ๆ นี้โดยตรง ดังข้อความที่ว่า “รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่นับว่าเป็นมนุษย์” และได้กล่าวถึงการเป็นองค์อธิปัตย์ของประชาชนหรือพลเมืองไว้ชัดว่า “ราษฎรทั้งหลาย หวังรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาลอกหลวง” [ดูประกาศฉบับเต็มได้ใน ชัยอนันต์ และ พริตักย 2524: 1-3]

6. รากคำในภาษาละตินของ nation คือ natio ซึ่งภาษาในกลุ่มภาษา Romance เช่น ฝรั่งเศส สเปน อิตาลี เป็นต้นได้รับอิทธิพลมา คำว่า natio ในภาษาเยอรมันแถบสแกนดิเนเวียกลางก็มีที่มาจากคำละตินดังกล่าว คำเยอรมันคำนี้มีความหมายเช่นเดียวกับภาษาฝรั่งเศสยุคกลางที่หมายถึงกลุ่มที่สืบสายเลือดหรือสายกำเนิดมาด้วยกัน [Geschlecht] [ดู Hobsbaum 1990: chapter 1]

ในความหมายของ gens อันหมายถึงชุมชนของผู้คนที่สืบจากก่าพิตเดียวกัน ผู้ซึ่งมาอยู่ร่วมกันตั้งถิ่นฐานในแถบพื้นที่ใกล้เคียงกันและโดยทางวัฒนธรรมนั้น มีภาษา ประเพณีหรือจารีตร่วมกัน แต่ยังไม่ได้ถูกรวมเข้าด้วยกันทางการเมือง ในรูปแบบการจัดการของรัฐ [Habermas 1996: 494-495] คำคำนี้จึงมีนัยแตกต่างไปจากคำว่า “civitas” ซึ่งหมายถึงพลเมืองในประชุมชนทางการเมือง⁷ จนถึงกลางศตวรรษที่ 18 ความหมายตามนัยที่ต่างกันทั้งสองนี้ก็ยังถูกใช้ปะปนกันอยู่

ในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาปี ค.ศ. 1776⁸ และในคำประกาศว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมืองซึ่งสถาปนาปฏิวัติแห่งชาติที่นำโดยคณะผู้นำการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. 1789 เป็นผู้ร่างต่างได้ย้าชัดถึงสิ่งที่เรียกว่าสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งไม่มีใครอาจพรากจากไปได้ สิทธิจำพวกดังกล่าวนี้เป็นของมนุษย์ทุก ๆ คนไม่ใช่เฉพาะคนพวกใดพวกหนึ่ง สิทธิเหล่านี้ได้แก่ สิทธิในชีวิต, เสรีภาพ, และการแสวงหาความสุข รัฐบาลแรกสุดจึงตั้งต้นด้วยการขึ้นจากความคิดแบบเสรีนิยม [Liberalism] ซึ่งให้ความสำคัญต่อเสรีภาพของปัจเจกบุคคล และเน้นความเป็นรัฐแบบสัญญาประชาคม [social contract] ซึ่งกำกับการด้วยกฎหมาย กล่าวคือ ปัจเจกบุคคลแต่ละคนซึ่งมีสิทธิที่ไม่อาจพรากจากไปได้ อันถือเป็นสิทธิธรรมชาตินี้ต่างตกลงปลงใจที่จะให้มีการปกครองขึ้นโดยยอมสละการใช้เสรีภาพอย่างไม่มีข้อจำกัดมาอยู่ภายใต้การปกครองดังกล่าว ซึ่งจะมีตัวแทนทำหน้าที่บริหารและมีกฎหมายกำหนดหน้าที่และสิทธิของพลเมือง แต่ละคนต่างยอมสละเสรีภาพที่จะทำตามอำเภอใจ (อันอาจคุกคามและแย่งชิงชีวิตและทรัพย์สินจากผู้อื่นโดยใช้กำลัง) มาเป็นการยอมรับเสรีภาพภายใต้กฎหมายแทน⁹

7. ความคิดเรื่อง “พลเมือง” มีอิทธิพลจากนักคิดกรีก เช่น อริสโตเติล (ดูรายละเอียดของความคิดของอริสโตเติลในเรื่องนี้ได้ใน Aristotle 1995)

8. ดูคำแปลบางส่วนและการอธิบายความคิดพื้นฐานของคำประกาศนี้ได้ใน บุญส่ง 2539-2540: 60-63

9. เราจะเห็นถึงอิทธิพลทางความคิดของจอห์น ล็อก (John Locke) ในที่นี้ได้อย่างแจ่มชัด

"เสรีภาพประกอบด้วยความสามารถที่จะกระทำสิ่งใดก็ตามโดยไม่ก่ออันตรายกับผู้อื่น ดังนั้น การใช้อำนาจตามสิทธิธรรมชาติของแต่ละคนจึงไม่มีข้อจำกัดเว้นเสียแต่การใช้แบบดังที่วามันนั้น ซึ่งจะประกันให้กับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมอ้างความพึงพอใจในการใช้สิทธิอย่างเดียวกัน ข้อจำกัดดังกล่าวนี้จึงกระทำได้ดีแต่ภายใต้การกำหนดโดยกฎหมายเท่านั้น" [Declaration of the Rights of Man and the Citizen 1789 ฉบับตีพิมพ์ใน Encyclopedia Americana Vol. 8: 595]

ผู้บริหารรัฐจึงมีหน้าที่โดยพื้นฐานในการให้ประกันความอยู่สุขและความมั่นคงในชีวิตแก่ประชาชน (พลเมือง) และประชาชนมีสิทธิพื้นฐานที่จะโค่นล้มผู้บริหารและการปกครองที่ทาละเมิดต่อการประกันพื้นฐานดังกล่าวได้ ดังนั้นการเป็นพลเมืองของรัฐหนึ่งใดจึงเป็นเสมือนการเข้าทำสัญญาประชาคมในรัฐนั้น ๆ ร่วมกันกับปัจเจกบุคคลคนอื่น ๆ แต่ละคนจึงมีสิทธิและหน้าที่ที่ถูกกำหนดจากการเป็นพลเมืองในรัฐนั้น ๆ อย่างเสมอภาคกัน เช่นทุกคนมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง หรือลงประชามติในเรื่องที่กระทบกับวิถีของทั้งสังคม มีสิทธิในทรัพย์สิน มีหน้าที่ต้องเสียภาษีและปกป้องประเทศจากการรุกราน เป็นต้น รัฐจึงก่อให้เกิดชาติขึ้น ชาติมาหลังรัฐ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ชาติกำเนิดตามการกำเนิดของรัฐ รัฐชาติจึงเป็นรัฐที่กำหนดความเป็นชาติ และรัฐชาติในสมัยแรกเริ่มนั้นมีพื้นฐานแบบประชาธิปไตย¹⁰

การได้สถานะของการเป็นพลเมืองจะนำไปสู่การได้สิทธิพื้นฐานที่เท่า

10. Bottomore มีความเห็นว่า กำเนิดของรัฐชาติซึ่งตั้งต้นในยุโรปตะวันตกและในสหรัฐอเมริกาเน้นอาศัยสภาพการณ์ที่สำคัญสองประการ ประการแรกได้แก่ พัฒนาการของรัฐบาลรวมศูนย์อำนาจแบบสมัยใหม่ ซึ่งดำเนินการโดยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในช่วงศตวรรษที่ 16-18 ประการที่สองได้แก่ การกำเนิดแนวคิดแบบชาตินิยมโดยกลุ่มทางสังคมที่แสวงหาอำนาจในการปกครองตนเอง ซึ่งกลุ่มทางสังคมเหล่านั้นอาศัยอยู่ ณ พื้นที่หนึ่งใดและมีภาพลักษณ์ของตนเองว่าเด่นในทางชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมหนึ่งใดและได้ดิ้นรนเพื่อให้กลุ่มประชากรของตนเป็นองค์อธิปัตย์แทนอำนาจของราชวงศ์ [Bottomore 1993: 76]

เทียมกันภายใต้การคุ้มครองจากกฎหมายของรัฐ ในแง่นี้ พลเมืองในรัฐชาติจึงถือได้ว่ามีความเสมอภาคกันมากกว่าสังคมในยุคกลางที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางกับชาวนาในผืนดินของขุนนางแบบไม่เสมอภาคแต่ผูกกันด้วยหลักแห่งความภักดีและการคุ้มครองต่างตอบแทนโดยมีระบบอภิสิทธิ อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่ได้เป็นพลเมืองของรัฐนั้น ๆ ก็เป็นเสมือนไม่ได้เข้าร่วมในการทำสัญญาประชาคมกับปัจเจกบุคคลอื่นที่เป็นพลเมืองในรัฐดังกล่าว จึงเป็นคนนอกและไม่ได้สิทธิที่พลเมืองของรัฐนั้นได้ ประชาธิปไตยในรัฐชาติจึงเป็นประชาธิปไตยในวงแคบเฉพาะพลเมืองของรัฐตน ขณะเดียวกันพลเมืองก็ถูกเรียกร้องให้มีความภักดีต่อรัฐเช่นกันและอาจต้องยอมถึงกับสละชีวิตตนในคราวจำเป็นเพื่อปกป้องชาติที่กำลังเกิดขึ้นมานี้ ในแง่นี้ เราจะเห็นได้ว่าความคิดแบบที่เรียกว่าชาตินิยมที่เน้นความเป็นพลเมือง [Civic Nationalism] นั้นเป็นความคิดพื้นฐานของรัฐชาติตั้งแต่สมัยแรกเริ่มด้วยเช่นกัน

กระแสชาตินิยมในรัฐชาติ

กล่าวอย่างกว้าง ๆ ชาตินิยมคือแนวความคิดที่เน้นว่าผลประโยชน์ของชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเหนือผลประโยชน์ของกลุ่ม ของชนชั้น หรือของปัจเจกบุคคล ชาติกำเนิดหลังรัฐก็จริงแต่ชาติก็ไม่ได้กำเนิดขึ้นมาลอย ๆ แต่มีฐานอยู่บนกลุ่มชนส่วนใหญ่ที่มาประกอบเป็นพลเมืองของรัฐนั้น ๆ ซึ่งอาจเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน หรืออยู่ในสายวัฒนธรรมเดียวกัน หรือนับถือนิกายทางศาสนาเดียวกัน หรือมีประวัติความเป็นมาร่วมกันในอดีตบนผืนแผ่นดินดังกล่าว ในแง่นี้ เราจะเห็นได้ว่าสิ่งที่ชาตินิยมอ้างอิงถึงว่าเป็นรากฐานจึงเป็นเรื่องของ “สายเลือด” หรือ “วัฒนธรรม” หรือ “จารีต” หรือ “แผ่นดิน” และมักอ้างว่าสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์

กระแสชาตินิยมในรัฐชาติจะย่ำว่ารัฐชาติของตนต้องถูกปกครองโดยคนในชาติของตน สิทธิในการกำหนดชะตากรรมของชาติตนถือเป็นสิทธิพื้นฐานที่สำคัญที่สุดที่รัฐชาติอื่น ๆ หรือองค์กรระหว่างประเทศจะต้องให้ความเคารพเมื่อชนกลุ่มน้อยในรัฐชาติแห่งใดประกาศอ้างสิทธิประเภทดังกล่าวนี้นี้เพื่อขอ

แยกดินแดนออกจากรัฐนั้น ๆ เราจึงเรียกกระแสนการเรียกร้องเช่นนี้ว่ากระแส
แบบชาตินิยม

แม้ว่าความคิดแบบเน้นการผูกพันกับสายเลือดหรือถิ่นเกิดหรือวัฒนธรรมจะเป็นแนวความคิดที่มีมาแต่โบราณ แต่ในแง่หนึ่ง ชาตินิยมเป็นปรากฏการณ์สมัยใหม่ เพราะอิงพื้นฐานกับความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองในกรอบของรัฐชาติซึ่งเน้นสถานะของการเป็นพลเมืองว่าเท่าเทียมกันและนำไปสู่การได้สิทธิพื้นฐานภายใต้การคุ้มครองจากกฎหมายในแบบเดียวกันกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชาตินิยมนั้นอิงหลักการพื้นฐานของรัฐชาติสมัยใหม่ซึ่งได้อิทธิพลจากแนวคิดแบบเสรีนิยมที่เน้นการเป็นองค์อธิปัตย์ของประชาชนหรือพลเมืองและผลประโยชน์แห่งชาติถูกนิยามว่าเป็นการแสดงออกของเจตจำนงทั่วไปของพลเมือง แต่ชาตินิยมตีความเจตจำนงของประชาชนนี้ให้เป็นเรื่องของ การดำรงไว้ซึ่งเอกภาพที่มีฐานอยู่บนชาติพันธุ์หรือถิ่นกำเนิดหรือวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ ตามแต่จะใช้อ้างอิงแตกต่างกันไปในแต่ละนักชาตินิยมและตามภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการกำเนิดรัฐชาตินั้น ๆ

การที่เราถือเกิดมาในสังคมหนึ่งใด ชาตินิยมอ้างว่าเราเป็นคนของสังคมนั้น ๆ ตัวตนของเราและการมีเอกลักษณ์อย่างมีความหมายนั้นเป็นเพราะการที่เราเป็นคนของสังคมที่เรากำเนิดมานั่นเอง ชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือเน้นวัฒนธรรมจะนิยามการกำเนิดครอบคลุมถึงกรณีของการสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษแม้จะไปเกิดที่ถิ่นอื่นก็ตาม การหาพบรากเหง้าของตนนี้จึงเป็นเสมือนการค้นพบตนเองและเป็นการนำคุณค่าและความหมายของการมีชีวิตที่แท้จริงกลับคืนมาสู่ตัวเอง ในแง่นี้ เอกลักษณ์ของสังคมซึ่งใช้นิยามจากรากเหง้าจึงเป็นเอกลักษณ์ของตัวตนของเราโดยปริบูรณ์ การสูญเสียเอกลักษณ์นี้ไปจึงเป็นการสูญเสียตัวตนของเราโดยสิ้นเชิง ซึ่งเท่ากับการดำรงชีวิตต่อไปอย่างไร้ความหมาย การสละแม้ชีวิตตนหรือต้องกำจัดพวกอื่นเพื่อปกป้องเอกลักษณ์นี้จึงมีคุณค่าสูงสุดเหนือสิ่งอื่นใด ในแง่นี้ เราจะเห็นได้ว่าความคิดแบบคลั่งชาติและแบบคลั่งเผ่าพันธุ์นั้นมีพื้นฐานอยู่ในแนวคิดชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือเน้น

วัฒนธรรม และในรัฐชาติหนึ่ง ๆ เมื่อชนชาติพันธุ์ที่เป็นชนส่วนใหญ่ในรัฐชาตินั้นมีความคิดชาตินิยมแบบนี้ การใช้เครื่องมือทางการเมืองเพื่อบีบชนชาติพันธุ์ส่วนน้อยให้ทิ้งเอกลักษณ์ของตนและปรับตัวรับเอกลักษณ์ที่กำหนดโดยชนส่วนใหญ่นี้จึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงได้ยากและนำความขัดแย้งทางสังคมมาให้ เพราะภายใต้แรงบีบบังคับกล่าวบ่อยครั้งกลับทำให้ชนกลุ่มน้อยมุ่งปกป้องเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเองอย่างมุ่งมั่นเพื่อต่อต้านการครอบงำจากชนส่วนใหญ่จนเกิดเป็นกระแสชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือเน้นวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยตัวอย่างในแบบที่มีปรากฏมาตลอดในประวัติศาสตร์อันไม่จำเป็นต้องยกมากล่าวอีกในที่นี้ เราจึงกล่าวได้ว่า กระแสชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมเป็นกระแสที่มีความใจแคบ กล่าวคือ ใช้อ้างเพื่อให้ความชอบธรรมกับการกระทำของพวกเขาเองแต่ไม่ยอมให้กลุ่มอื่นใช้อ้างเช่นเดียวกัน

ต่อไปนี้จะจะได้ลองพิจารณาข้อวิพากษ์ต่าง ๆ ที่มีต่อความคิดแบบชาตินิยม

ความพร่องเหตุผลของความคิดแบบชาตินิยม

ฟููกยามา [Fukuyama 1992: chapter 25] นักรัฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียง ได้วิพากษ์แนวคิดชาตินิยมว่า ชาตินิยมเป็นแนวคิดที่ไม่เป็นเหตุผลอย่างเต็มที่ เพราะแม้จะขยายกลุ่มคนที่ตนยอมรับว่ามีสิทธิพื้นฐานจากแค่พวกเจ้าและขุนนางมาสู่คนทั่วไป แต่ก็จำกัดให้สิทธิเฉพาะพลเมืองในรัฐตนหรือกลุ่มที่มีชาติพันธุ์เดียวกัน ดังนั้นแม้จะเป็นประชาธิปไตยและเน้นความเสมอภาคมากกว่าพวกราชาธิปไตย แต่ก็ยังไม่อาจนับได้ว่าเป็นแนวคิดแบบสากลนิยมที่ยอมรับการตระหนักในความเป็นมนุษย์อันมีสิทธิพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ในดินแดนใด ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ชาตินิยมยอมรับว่าพลเมืองของตนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเป็นคนที่มีศักดิ์ศรีที่เราต้องยอมรับ แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนอื่น ๆ ที่เหลือนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ฟููกยามาเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา (และได้เคยเกิดขึ้นมาจริง ๆ แล้ว) ก็คือ

1. การตระหนักในศักดิ์ศรีมนุษย์แบบนี้มีศักยภาพในการที่จะก่อความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ที่แสวงหาการตระหนักถึงศักดิ์ศรีของกลุ่มตนเช่นกัน

2. เป็นไปได้เต็มที่ที่ความคิดแบบนี้จะพัฒนาเป็นความคิดแบบจักรวรรดินิยม [Imperialism] โดยถือว่าพวกตนเองนั้นเหนือกว่าคนอื่น และเหมาะสมกว่าที่จะเป็นพวกที่ไปปกครองคนกลุ่มอื่น

ดังที่ผู้เขียนได้แสดงไว้ในตอนก่อนหน้านี้แล้วว่า ชาตินิยมเป็นปรากฏการณ์ในยุคใหม่ในความหมายที่ว่าอิงพื้นฐานกับความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองในกรอบของรัฐชาติ โดยอิงหลักการเน้นความเสมอภาคของพลเมืองในรัฐตน เมื่อพิจารณาข้อวิพากษ์ของฟูกูยามาเราจะเห็นได้ว่าฟูกูยามามองข้ามความแตกต่างที่สำคัญระหว่างแนวคิดชาตินิยมแบบเน้นความเป็นพลเมืองกับแนวคิดชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรม แม้ว่าชาตินิยมทั้งสองแบบจะเน้นความเสมอภาคของสมาชิกของกลุ่ม แต่กลุ่มของชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์นั้นแคบกว่า กล่าวคือ แม้ภายในรัฐชาติเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์อื่นซึ่งเป็นพลเมืองเหมือนกันกลับถูกถือว่าด้อยกว่าหรือถูกจำกัดสิทธิ ในรัฐนาซีช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ยิวที่ถือสัญชาติเยอรมันกลับได้รับการปฏิบัติแตกต่างและถูกจำกัดสิทธิอย่างเป็นทางการ ชนชาติกลุ่มน้อยในรัฐทางแอฟริกาหรือในเอเชียเช่นในพม่าถูกชนชาติส่วนใหญ่รีดรอนสิทธิต่าง ๆ และกำหนดการเลือกปฏิบัติอย่างแฉ่งชัด ชนผิวดำในรัฐทางใต้ของอเมริกาในกลางศตวรรษนี้ก็เผชิญปัญหาในแนวเดียวกันจากพวกเหยียดผิว

ชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์จึงเป็นชาตินิยมที่มีความเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่าชาตินิยมแบบเน้นความเป็นพลเมืองแม้แต่ภายในเขตรัฐชาติตน ขณะที่ชาตินิยมแบบเน้นความเป็นพลเมืองเปิดกว้างมากกว่าโดยถือว่าการเป็นพลเมืองมาก่อนชาติพันธุ์ เผ่าพันธุ์ ผิวสี หรือวัฒนธรรมหรือความเชื่อในลัทธิทางศาสนา กล่าวคือ พลเมืองแต่ละคนอาจมีกำเนิดที่แตกต่างกันมา สืบเชื้อสายและมีลักษณะทางกายภาพภายนอกรวมทั้งรูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างกัน แต่เมื่อเป็นพลเมืองของรัฐเดียวกันและเข้าร่วมในกิจกรรมสาธารณะ พวกเขามีสิทธิและหน้าที่และศักดิ์ศรีเสมอภาคกัน ไม่มีใครกันเขาออกไปจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ยิ่งกว่านั้น ชาตินิยมในแบบนี้โดยแนวคิดไม่จำเป็นต้องปฏิเสธ

ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีของมนุษย์ในรัฐอื่น ๆ กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องยึดแค่ความเสมอภาคและประชาธิปไตยในรัฐตนแต่ยังขยายออกไปให้ครอบคลุมถึงคนอื่น ๆ ได้ พัฒนาไปสู่แนวคิดเรื่องการยอมรับและพิทักษ์ศักดิ์ศรีมนุษย์โดยไม่จำกัดแค่ด้วยการสังกัตรัฐตนได้เช่นกัน โดยพื้นฐานความคิดจึงไม่ได้ขัดกันกับความคิดแบบสากลนิยมที่พยายามชื่นชม เว้นแต่เมื่อถูกนำไปผูกกับความคิดเรื่อง “เอกลัทธิแห่งชาติ” ซึ่งนักชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์ชอบใช้อ้างว่าเป็นสิ่งที่สร้างความเป็นชาติ

ปัญหาตามมาสองประการที่พยายามชี้ให้เห็นนั้นจึงเห็นได้ชัดว่าเป็นผลโดยตรงจากความคิดชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือเน้นวัฒนธรรมนั่นเอง จักรวรรดินิยมในประวัติศาสตร์เป็นตัวอย่างที่แจ่มชัดถึงฐานความคิดที่วางอยู่บนแนวคิดชาตินิยมแบบหลัง การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในโคโซโวที่ชาวเซิร์บกระทำต่อชาวมุสลิม แนวคิดแบบ zionism ของชาวยิวในอิสราเอลที่ส่งผลต่อการเลือกปฏิบัติรวมทั้งการใช้ความรุนแรงกับชาวปาเลสไตน์ มุสลิมหัวรุนแรงที่มุ่งทำลายล้างชาวยิว การปฏิบัติต่อชนเผ่าของชนเผ่าชาวในแอฟริกาใต้ก่อนยุคประธานาธิบดีเนลสัน แมนเดลา ทหารไทยจำพวกที่มีแนวคิดแบบคลั่งชาติที่ประกาศปกป้องเผ่าพันธุ์ไทยและมองผู้คิดแตกต่างเป็นอริราชศัตรูที่ต้องกำจัดทั้งตัวอย่างการใช้ความรุนแรงเหล่านี้มีพื้นฐานบนแนวคิดชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด และหากเราจะตระหนักในข้อเท็จจริงปัจจุบันที่ว่ารัฐชาติแทบทั้งหมดเป็นรัฐที่ประกอบไปด้วยพลเมืองที่มีหลากหลายเชื้อสายต่างเผ่าพันธุ์ จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องยากที่จะมีรัฐชาติใดในปัจจุบันที่มีความเป็นเนื้อเดียวกันทางสายเลือด เราจึงควรตระหนักด้วยว่า แนวคิดชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมนั้นถือได้ว่าเป็นอันตรายต่อมนุษยชาติเพียงไร!

จิตวิเคราะห์ความคิดแบบชาตินิยม

หลังการล่มสลายของการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตมีรัฐชาติใหม่ ๆ จำนวนมากเกิดขึ้นพร้อม ๆ

กันกับการเกิดกระแสชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมในรัฐใหม่เหล่านั้นที่อ้างความแตกต่างทางสายเลือด ทางศาสนา และเกิดความขัดแย้งกันเอง จนถึงขั้นต้องใช้กำลังอาวุธเข้าประหัตประหารกันภายในรัฐและระหว่างรัฐ จนกระทั่งถึงขนาดพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ดังที่เกิดขึ้น เช่นในยูโกสลาเวีย เป็นต้น การมุ่งกลับไปอิงรากเหง้าไม่ว่าจะเป็นชนชาติหรือศาสนาหรือวัฒนธรรมดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าเป็นการกลับไปหาโล่ป้องกันจากอดีต กระบวนการดังกล่าวนี้มีพื้นฐานทางจิตมาจากการเกลียดชังตัวตนหลังจากได้เผชิญความกดดันจากทฤษฎีเบ็ดเสร็จนิยมในอดีตซึ่งได้พยายามสลายเอกลักษณ์แห่งตัวตนที่อิงกับปัจเจกภาพ, วัฒนธรรม, และประวัติศาสตร์¹¹ เพื่อให้เป็นคนแบบใหม่ที่มีตัวตนแบบใหม่¹² นี่คือการวิเคราะห์ของคริสเตวา [Kisteva 1993] นักปรัชญาฝรั่งเศส ซึ่งเสนอคำอธิบายแนวคิดชาตินิยมเชิงจิตวิเคราะห์ไว้ว่า ตัวตนที่ถูกเกลียดชังนี้มีสองตัวตน กล่าวคือ

1. การเกลียดคนอื่นที่ไม่ได้ร่วมชาติกำเนิดกับเรา โดย “ตัวฉัน” ถอยตนค้นหาวัยเด็กที่ล่วงเลยมาและถอยเข้าหาหมู่ญาติใกล้ชิดด้วยความคาดหวังว่าจะเป็นพื้นที่ที่ “ตัวฉัน” ให้ความไว้วางใจได้มากกว่าที่จะไว้วางใจ “คนต่างพวก” [foreigners] หรือคนอื่นที่ไม่ได้ร่วมชาติกำเนิดเดียวกับตัวเรา

2. การเกลียดตนเอง เมื่อผ่านการเผชิญกับความรุนแรง และเมื่อตัวปัจเจกบุคคล “ตัวฉัน” นี้เกิดความสิ้นหวังต่อคุณสมบัติของตนเอง เกิดหวั่น

11. ลองดูตัวอย่างจากการณ์ของเขมรแดงสมัยพลพรรคองอำนาจ เมื่อตีพิมพ์เผยแพร่งานล่าสุดที่เขมรแดงประกาศก็คือการลบศักราชเป็นศูนย์และตั้งต้นนับศักราชใหม่ มองในแง่สัญลักษณ์เราสามารถเข้าใจได้ว่า อดีตหรือประวัติศาสตร์ที่ให้เอกลักษณ์กับตัวตนของคนเขมรแต่ละคนนั้นถึงจุดจบแล้ว นับแต่บัดนั้นจะเป็นคนคนใหม่ที่มีตัวตนใหม่ ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงกำลังเริ่ม แต่ละคนก็จะได้เริ่มมีเอกลักษณ์ซึ่งเป็นตัวตนใหม่ กล่าวคือกำเนิดใหม่อีกครั้งในตัวตนที่พรรคต้องการ

12. ตามที่ปรากฏในประเทศที่อยู่ในค่ายคอมมิวนิสต์ การประกาศตัวตนให้มีความแตกต่างไปจากที่ทางพรรคคอมมิวนิสต์รับรองเท่ากับเป็นการท้าทายอำนาจพรรค การไม่ดำเนินไปตามแนวทางที่พรรควางไว้เสี่ยงต่อการถูกกล่าวหาว่ากำลังทรยศต่อพรรคและประชาชน ดังนั้นไม่ว่าโดยพื้นฐานตัวเราจะมีปัจเจกภาพอย่างไร มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมอย่างไร ในทางการเราจึงจำเป็นต้องแสดงออกในแบบที่พรรครับรองโดยไม่อาจวางใจคนรอบข้างซึ่งอาจแอบสังเกตว่าเราทำนอกกรอบหรือไม่เพื่อไปรายงานพรรค นี่คือลักษณะของอำนาจเบ็ดเสร็จที่เข้ามาควบคุมแม้ในอาณาบริเวณที่เป็นส่วนตัว

เกรงต่อเสรีภาพของตนเองซึ่งต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนที่มากเกินไป จึงถอยตนถอนตัวเข้าสู่โลกบ่อน้ำของครอบครัว, ชนบท, กลุ่มวัฒนธรรม, หรือกลุ่มผิวสี

จากการเกลียดชังที่ปกป้องตนเองนี้เองที่ค่อย ๆ เจได้ง่าย ๆ เข้าสู่การเกลียดชังที่ถึงขั้นต้องใช้การประท้วงประท้วง จากการอยู่ในสภาพของ "ดวงจิตที่บาดเจ็บ" นี้เราก็นำไปรอบ ๆ ทำการโจมตีชาติบ้านใกล้เรือนเคียงที่ต่างก็เผชิญความเจ็บปวดอยู่เช่นกันจากทฤษฎีเบ็ดเสร็จทางการเมืองและทางศาสนาในอดีตตรงนี้จึงเป็นการมองหาช่วงที่เปราะในสายโซ่ของความเกลียดชังเพื่อให้มาเป็นแพะรับบาปจากความตกอับของตนเอง

คริสเตวาเห็นว่าสภาพจิตของการกลับเข้าหากำเนิดอย่างไม่สิ้นสุดนั้นก็เพื่อจะได้หนีให้พ้นจากกำเนิดของตนเอง [Kisteva 1993: 4] กล่าวอีกนัยหนึ่งการกลับสู่กำเนิดนั้นที่จริงเพื่อหนีจากกำเนิดเพราะไม่พอใจในกำเนิดนั่นเอง แม้ว่าเราจะไม่รู้ว่าเราเป็นใคร แต่เพราะเราเป็นของกลุ่ม ดังนั้นเราก็ตอบโต้ตามกลุ่มไปก็เท่านั้น ตรรกแห่งการคิดเช่นนี้ก็ได้ชักนำตัวเราไปสู่วัตรแห่งการกระเลือกกระสนหากำเนิด

แนวคิดชาตินิยมดังกล่าวจึงเป็นเพียงแค่ปฏิกิริยาของความเกลียดชังตัวตนของตนเอง และถ่ายโอนความเกลียดตัวตนของตนเองนี้ไปสู่คนอื่น (ตัวตนอื่น) แทน กระนั้น คริสเตวาก็ยังเห็นว่ารัฐชาติยังคงมีความสำคัญ แม้ว่าโลกปัจจุบันจะมีการเปิดพรมแดนโยกย้ายถ่ายโอนประชากรด้วยการอพยพ, การตั้งถิ่นฐานใหม่หรือการลี้ภัยจากรัฐหนึ่งไปยังอีกรัฐ แม้ว่าจะมีการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจและการเมืองในระดับยุโรปและระดับโลกก็ตาม คริสเตวาเห็นว่า ชาติหรือรัฐชาตินี้จะยังคงดำรงอยู่และยืนยงต่อไปแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนภายในตัวรัฐชาติก็ตาม คำถามที่สำคัญกว่าก็คือ เราจะทำอะไรที่ไม่ให้รัฐชาติมีตัวตนในแบบชาตินิยมดังกล่าว?

ไม่ว่าก่อนศตวรรษที่ 18 ชาตินี้จะหมายถึงอะไรก็ตาม ชาตินี้ในฐานะโม-
 ทัสที่ถูกต้องใช้เพื่อเชื่อมปัจเจกบุคคลเข้ามาในสังคมโดยมีหัวใจที่การเน้นเสรีภาพ
 ส่วนบุคคล ชาตินี้ในนัยนี้ปรากฏและก่อรูปโดยการปฏิวัติฝรั่งเศส ข้อเท็จจริงที่ว่า
 เราเป็นคนของกลุ่มและมีกำเนิดในกลุ่ม กล่าวคือ เราเกิดมาในครอบครัว ใน
 ถิ่นที่ที่หนึ่งใด ในหมู่คนแวดล้อมเช่นไร ร่างกายทางกายภาพที่เราได้มา (หน้าตา
 ผิวสี เป็นต้น) และร่างกายทางวัฒนธรรมที่เราได้มา (ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี
 วัฒนธรรม เป็นต้น) ซึ่งได้ให้เอกลักษณ์หรือตัวตนของเราแก่เรา ข้อเท็จจริงนี้
 ไม่ใช่ข้อบังคับให้เราเดินตามแนวคิดแบบชาตินิยม แต่กลับเป็นข้อเลือกให้กับเรา
 ชาตินี้ตามนัยนี้มีหน้าที่ที่จะสนับสนุนให้ปัจเจกบุคคลแต่ละคนสามารถเลือกกลุ่ม
 ที่ตนสนใจเข้าเป็นสมาชิกเพื่อการกำหนดเอกลักษณ์ของตนได้ มีหน้าที่ที่จะ
 ต้องกระตุ้นให้ตัวปัจเจกบุคคลผู้ที่ทำการเอกลักษณ์ตนเองให้อยู่ภายใต้หัวข้อ
 เรียกหนึ่งใดของกลุ่มหนึ่งใดยังสามารถที่จะคิดและใช้ชีวิตทางสังคมร่วมกับคน
 ต่างพวก [foreigners] ผู้ซึ่งเป็นคนอื่นที่เอกลักษณ์ตนเองให้อยู่ภายใต้หัวข้อ
 อื่นได้ จนเกิดเป็นสังคมที่ยอมรับความแตกต่างกันระหว่างคนต่างพวกได้ ตรง
 นี้เองคือความหมายของชาตินี้ที่เน้นเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งเป็นพื้นฐานของบูรณ-
 ภาพในชาติ และอยู่บนทัศนะแบบถือว่าเราต่างเป็นมนุษย์ร่วมโลกเดียวกัน
 [Cosmopolitanism] ซึ่งคริสเตวาสนับสนุน¹³ [Kisteva 1993: 15]

ที่จริงแล้ว ในคำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยและพลเมืองเมื่อครั้งปฏิวัติ
 ฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1789 นั้นมีการแยกความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับพลเมือง
 ในการยอมรับว่าองค์ริบัตยของชาติก็คือพลเมือง แต่ตามความเป็นจริง กลุ่ม
 ชนที่ครอบงำหลักทางสังคมในตอนนั้นเป็นพวกที่ครอบงำทั้งสังคมนั่นเอง และ
 ตรงนี้เป็นสิ่งที่คริสเตวาเห็นว่าได้สร้างข้อจำกัดทางประวัติศาสตร์ขึ้นและส่งนัยที่
 อันตรายทางศีลธรรมซึ่งเราจำเป็นต้องข้ามไปให้พ้น เราต้องพึงหลักการสากล
 ที่ข้ามชาติที่เกี่ยวกับมนุษย์ โดยการกลับไปต่อเนื่องความคิดกับมรดกทางความ

13. ลองเทียบความคิดในแนวนีกับของนักปรัชญาปัจจุบันที่สนับสนุนแนวคิดของ
 การเป็นพลเมืองโลก [ดู Nussbaum 1996] รวมทั้งข้อวิจารณ์จากวัลเซอร์ [Walzer 1996] จาก
 เทเลอร์ [Taylor 1996] และจากวัลเลอร์สไตน์ [Wallerstein 1996]

คิดของพวกเขาได้อีกและออกัสทีน [the Stoic and Augustinian] รวมทั้งการรับความหมายของคำว่าความต่างพวก [foreignness] จากแนวคิดนักคิดฝรั่งเศสสกุลเน้นการสว่างวาทปัญญ

คริสเตวา [Kisteva 1993: 17-30] ได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ “คนต่างพวก” [foreigners] ไว้ดังนี้

1. ตามเทพปกรณัมของกรีกนั้นผู้หญิงเป็นคนแปลกหน้าคนแรกสุดเมื่อชายในตระกูล Danaides ปฏิเสธการแต่งงานกับญาติหญิงของตน ผู้หญิงที่ถูกปฏิเสธการแต่งงานได้พากันฆ่าตัวตายในวันแต่งงานของพวกเขาตระกูล Danaides คริสเตวาเสนอว่าปกรณัมเรื่องนี้แสดงสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านจากสังคมที่มีการแต่งงานในกลุ่มสายเลือดเดียวกันไปสู่สังคมที่มีการเลือกคู่จาก “ต่างแดน” ซึ่งเป็นคนที่อยู่นอกตระกูล การแต่งงานแบบนี้จึงเป็นการทำสัญญาระหว่างคนแปลกหน้า [strangers] และแสดงสัญลักษณ์ของความรุนแรง (ความก้าวร้าวที่ถูกกดอัดไว้) ที่รองรับพันธะของการแต่งงานระหว่างคนแปลกหน้า

2. ชาวกรีกเรียกพวกที่ไม่ได้ใช้ภาษาแม่เป็นภาษากรีกว่าพวก barbarians กล่าวคือพูดออกเสียงแล้วฟังเป็น “บลา-บล” กล่าวคือ พวกกรีกฟังแล้วไม่เข้าใจ ชาวกรีกใช้คำว่า metec หมายถึงชนต่างถิ่นที่เข้ามาพำนักอยู่ในแถบชานนครของชาวกรีกและไม่มีสิทธิเช่นพลเมืองแต่มีส่วนร่วมในการร่วมสร้างเศรษฐกิจให้กับนครรัฐต่าง ๆ ของชาวกรีก ชาวกรีกยอมรับคนเข้าเมืองเหล่านี้ด้วยดีบนฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันและให้ความคุ้มครอง แต่ไม่ใช่มุ่งหมายรวมเอามาเข้าเป็นเอกภาพเดียวกันกับชาวกรีก อย่างไรก็ตาม เมื่อการค้าขายและการเดินทางระหว่างพวกกรีกกับพวกที่ไม่ใช่กรีกมีมากขึ้นในช่วงหลังสงคราม Median และหลังสงคราม Peloponnesian ความคิดในเรื่องการประสานกันเป็นพลเมืองก็เกิดขึ้นดังปรากฏในข้อเขียนของอริสโตเติลเรื่อง *Politics* และให้อิทธิพลต่อความคิดของนักปรัชญาสโตอิกในยุคโรมัน

3. หลัก oikeiosis อันเป็นหลักการแห่งการสมานกันระหว่างจักรวาลกับสิ่งมีชีวิต และระหว่างแต่ละคนกับตัวเขาเอง ซึ่งในท้ายที่สุดนำไปสู่การเกิดเมกะโพลิสหรือมหานคร [megapolis] -นคร [polis] ขนาดใหญ่ซึ่งรวมเอา

ทั้งจักรวาลนับจากพลเมืองถึงดวงดาว รวมทั้งชาวกรีกและพวก barbarians รวมหมดทั้งพวกทาสและเสรีชน ตามหลักของพวกสโตอิกนี่ก็คือความหมายแบบสากลนิยมแบบหนึ่งดังที่เมนานเดอร์ [Menander] กล่าวไว้ว่า "ฉันเป็นมนุษย์ และไม่มีมนุษย์ใดเป็นคนต่างพวกสำหรับฉัน" อย่างไรก็ตาม ชาวสโตอิกยังคงถือว่าพวกตนซึ่งเป็นคนที่ใช้เหตุผลและสติปัญญากำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตมีความสมบูรณ์ในตัวเองไม่เหมือนคนอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้ร่วมการมีเหตุผลกับพวกเขา ความเป็นสากลนิยมในแบบของสโตอิกในที่นี้จึงไม่ใช่เป็นในแบบที่เคารพคนอื่น และคนอื่น ๆ จึงเป็นสิ่งที่มีความแปลกในแง่

4. พอลชาวยิวจากซีลีเซีย (นักเดินทางแห่งเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก ช่วง ค.ศ. 45-60) ได้สร้างความคิดเรื่อง ecclesia อันเป็นความคิดที่มีส่วนใกล้เคียงกับความคิดในเรื่องเมกะโลซิส ecclesia เป็นชุมชนที่ยอมรับชนต่างพวกไม่ว่าจะเป็นคนพวกที่ถูกถือว่าเป็นพวกชายขอบของสังคม เช่น พ่อค้า กะลาสีเรือ พวกลี้ภัย ยิวที่ไม่เดินตามพวกถือเคร่งแบบดั้งเดิม และพวกผู้หญิง ชนเหล่านี้ในบัดนี้จะไม่ใช้ทั้งกรีกหรือยิวอีกต่อไป แต่จะเป็น "สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่" ชุมชนนี้จึงไม่ใช่ชุมชนทางการเมือง แต่เป็นชุมชนของปัจเจกบุคคลที่ก้าวข้ามพ้นการสังกัดชาติหนึ่งใดโดยอาศัยความมีศรัทธาต่อองค์พระคริสต์ ชุมชนนี้จึงเป็นชุมชนที่อำเนรับทุก ๆ คนที่ยอมรับศรัทธาในพระคริสต์ไม่ว่าคนเหล่านั้นจะเคยถูกจัดให้เป็นคนต่างพวกใน ณ ที่ใด ณ ชุมชนนี้ต่างกลายเป็นพวกเดียวกัน

5. ในยุคกลางของยุโรป ออกัสติน [Augustine] ได้รับอิทธิพลทางความคิดข้างต้นและแสดงออกมาในความคิดเรื่อง civitas peregrina อันเป็นอาณาบริเวณแห่งเสรีภาพแต่เพียงแห่งเดียวที่ไปพ้นอาณาบริเวณแห่งการเอารัดเอาเปรียบ การเข้าถึงอาณาบริเวณดังกล่าวนี้ต้องอาศัยการถอยห่างจิกตนจากเอกลักษณ์ของตนในอดีตและเข้ามายอมขึ้นต่อ civitas ที่ไร้พรมแดนนี้ ที่ซึ่งจะให้ความช่วยเหลือต่างตอบแทนอย่างเป็นสากลไม่ว่าผู้ใด

6. แม้ไว้ในความคิดชาตินิยมแบบศักดิ์สิทธิ์ของชาวยิวจะถือว่าชาวยิวเท่านั้นที่เป็นชนชาติที่ถูกเลือกจากพระเจ้า แต่ในตัวความคิดนี้เองก็มีวิธีการจัดการกับความต่างพวกแต่ดั้งเดิมไว้ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่คริสตเวาเห็นว่าช่วยชี้ทางแก้ปัญหาปัจจุบันโดยเฉพาะของอิสราเอลได้

เรื่องมีอยู่ว่า ชาวยิวชื่อ Elimelech ได้ไปตั้งถิ่นฐานในโมอาบ [Moab] และบุตรของเขาสองคนได้สมรสกับเจ้าหญิงชาวโมอาบที่ชื่อรูธ [Ruth] และโอรพาห์ [Orpah] ทั้งที่มีข้อห้ามไม่ให้ชาวยิวสมรสกับคนต่างพวกโดยเฉพาะพวกโมอาบด้วยเหตุว่าชนเหล่านั้นเคยเป็นศัตรูกับชาวยิวในยุคเอ็กโซดัส [Exodus] หลังจากฝ่ายชายตายรูธและนาโอมิ [Naomi] ผู้เป็นแม่ยายได้อพยพกลับไปยังแคว้นยูเดียและยอมรับศรัทธาในพระเจ้าของชาวยิว เมื่อรูธแต่งงานใหม่กับโบอาส [Boas] และมีบุตรชื่อโอเบด [Obed] ผู้ “รับใช้” พระเจ้า โอเบดผู้นี้เป็นบิดาของอิไซอาห์ [Isaiah] บิดาแห่งดาวิด [David] กษัตริย์ยิวเลื่องนาม นามของรูธได้หายไปในระหว่างนามของนาโอมิกับโบอาส คริสเตวาสรูปว่า เรื่องของรูธคนต่างพวกนี้เองที่เตือนเรว่า การเผยตนให้ปรากฏของพระเจ้าต้องอาศัยความไม่เหมือนกัน อาศัยคนอื่นที่แตกต่างอย่างยิ่ง อาศัยการรับรองความต่างพวกซึ่งในตอนแรกถูกถือว่าเป็นความตกต่ำอย่างยิ่ง ตามกฎหมายของยิว คำว่า “คนต่างพวก” มีความหมายเอกลักษณ์กับคนเปลี่ยนศาสนา [proselyte] คำเดียวกันแต่ชี้ถึงความเป็นจริงสองอย่างจนดูราวกับคนต่างพวกที่เราอาจจินตนาการถึงได้นั้นก็มีแต่คนที่ยอมรับกฎและประเพณีของชาวยิวเท่านั้น ต่างพวกจึงเป็นความจำเป็นในการยืนยันศรัทธาต่อพระเจ้า ต่างพวกก็คือพวกเมื่อมีศรัทธาเดียวกัน

7. ในยุคใหม่เท่านั้นที่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์มนุษยชาติที่ความต่างพวกถูกยกขึ้นมาในระดับของมโนทัศน์และความเป็นจริงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจที่มีความเข้มงวดในเรื่องนี้ แม้ว่าเราจะสืบทอดทางความคิดมาจากแนวคิดนักคิดฝรั่งเศสสกุลเน้นการสว่างวาททางปัญญาผู้ซึ่งต่อสู้กับความบ้าคลั่งทางศาสนาในทุกประเภท แต่ต้องไม่ลืมถึงความน่าสะพรึงกลัวที่เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อโรเบสปีแอร์และพวกกำจัดศัตรูโดยมุ่งเป้าไปที่คนต่างพวก โดยออกกฎหมายให้ประหารคนต่างถิ่นได้โดยอ้างเรื่องชาตินิยม ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสิทธิของมนุษย์ (ไม่ว่าจะเป็นใคร ต่างถิ่นหรือไม่ต่างถิ่น) กับสิทธิของพลเมือง มงเตสกีเออ [Montesquieu-1689-1755] ผู้เขียน *The Spirit of Laws* ประกาศปกป้องสิทธิของมนุษย์ว่าอยู่เหนือสิทธิของพลเมือง ดิเดโร [Diderot-1713-1784] ในงานที่ชื่อว่า *Rameau's Nephew* ได้เสนอวิธีการ

ยอมรับความแปลกหน้าด้วยการที่ใส่ความแปลกหน้าให้กับตัวเรา “ตัวเรา” ก็คือ “เขา” คนแปลกหน้าสำหรับเรา การตระหนักในความแปลกหน้าของตัวเองเพื่อที่จะทำให้เราเข้าใจคนต่างพวกที่อยู่ภายนอกตัวเราได้อย่างซาบซึ้งขึ้นแทนที่จะบีบคั้นให้พวกเขาต้องมาตกอยู่ใต้แบบแผนที่กดดันของเรา คริสเตวาเห็นว่านี่คือสิ่งที่เราเรียนรู้ได้จากงานของนักคิดฝรั่งเศสในยุคใหม่

สิทธิที่จะมีหมายหัวเรียกชื่อที่แตกต่างกันมีศักดิ์ศรีและความพยายามที่จะล้มล้างสังขธรรมแบบสัมบูรณ์และแทนที่ด้วยสังขธรรมแบบเฉพาะนั้นเป็นปรากฏการณ์ในยุคปัจจุบัน สำหรับคริสเตวาแล้ว การที่เราสับสนเล็ดจากใครเกิดในถิ่นไหน เติบโตจากสภาพทางวัฒนธรรมเช่นไร ข้อเท็จจริงทางชีววิทยาและทางสังคมเหล่านี้ผูกเราเข้ากับพื้นที่ที่เราเรียกว่า “บ้าน” “แผ่นดินแม่” ชาตินิยมใช้การอ้างความเป็นพวกดังกล่าวนี้ออกแยกพวก และ “ทำลายล้างพวก” ในนามของความ “รักชาติ” ความรักชาติตามเช่นนี้นี้จึงถูกอ้างให้เป็นสังขธรรมสัมบูรณ์และเพิกเฉยต่อสิทธิที่แต่ละคนจะมีหมายหัวเรียกชื่อที่แตกต่างกันมีศักดิ์ศรี ชาติหรือรัฐชาติมีหน้าที่พิทักษ์เสรีภาพส่วนบุคคล ขณะที่ชาตินิยมเป็นของอันตราย เอกภาพในชาติไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยการใช้การแบ่งพวกแบบที่ชาตินิยมกระทำ แต่ด้วยการสนับสนุนหลักการและวิธีคิดที่ทำให้ความแปลกหน้าหรือความต่างพวกกลายเป็นพวกเดียวกับเราด้วยการยอมรับความต่างเช่นที่พวกเขายอมรับความต่างของเราเช่นกัน เพื่อให้อยู่ด้วยกันในโลกที่เต็มไปด้วยความแตกต่างนี้ได้อย่างเป็นปกติ

คริสเตวาจึงเสนอให้เราไม่มีชาติแต่ไม่มีชาตินิยม [Nations without Nationalism] ดังชื่อหนังสือของเธอ แม้ว่ารัฐชาติจะยังดำรงอยู่ แต่ชาตินิยมไม่ควรที่จะส่งเสริมให้ดำรงอยู่ต่อไป รัฐชาติที่ไม่มีแนวคิดชาตินิยมเป็นรัฐที่เปิดต่อการยอมรับคนแปลกหน้า ยอมรับความแตกต่างของคนอื่นจากตัวเรา เช่นที่เรียกร้องอีกฝ่ายให้มีสภาพจิตที่เปิดกว้างเช่นนี้เช่นเดียวกัน พลเมืองในรัฐเช่นนี้เองที่จะไม่ถูกกดดันจากรัฐจนต้องเกิดความพยายามสร้างตัวตนที่มีฐานอยู่บนความเกลียดชังหรือต้องพึ่งการสร้างปกรณัมเรื่องการกำเนิดและการกลับสู่รากเหง้า

ความใจกว้างที่จำกัดของความคิดแบบชาตินิยม

วัลเซอร์ [Walzer 1997: 24-30] นักปรัชญาสังคมเลื่องนามเห็นว่าในความเป็นจริงแล้ว

1. รัฐบาลไม่ได้มีประชากรที่เป็นเนื้อเดียวกันไม่ว่าจะเป็นในแง่ของชาติพันธุ์หรือในแง่ของความเชื่อทางศาสนา ความเป็นเนื้อเดียวกันเป็นสิ่งที่หาได้ยากยิ่งในโลกปัจจุบัน

2. รัฐบาลไม่เคยเป็นกลางในแง่ของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ชนกลุ่มใหญ่อันเป็นกลุ่มชนที่ครอบงำหลักทางสังคมได้เข้าไปจัดระเบียบชีวิตสังคมส่วนรวมในแบบที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชนกลุ่มตนเป็นหลัก และหากดำเนินการไปได้อย่างที่ตั้งใจ ก็จะเป็นการต่อเนื่องประวัติศาสตร์และธำรงวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้สืบไป กลไกทางการเมืองของรัฐจึงเป็นเพียงจักรกลสำหรับการทำการผลิตซ้ำทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมในระดับชาติของกลุ่มครอบงำดังกล่าว การมุ่งแสวงหาความเป็นรัฐก็เพื่อที่กลุ่มครอบงำดังกล่าวจะได้ใช้เป็นช่องทางในการเข้ามาควบคุมวิถีของการทำการผลิตซ้ำในแบบข้างต้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง รัฐบาลก็คือระบบการจัดการทางการเมืองซึ่งให้อำนาจและข้ออ้างสำหรับการอ้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจเพื่อดำรงแบบแผนดำเนินชีวิตของกลุ่มตนให้ยืนยงยาวนานและครอบงำแบบแผนชีวิตของชนกลุ่มอื่น ๆ ที่เป็นพลเมืองในรัฐชาติเดียวกันนั้น ดังที่สมาชิกในกลุ่มดังกล่าวอาจมีความหะเยอทะยานในการที่จะขยายอำนาจทางการเมืองหรือเข้าครอบงำการเติบโตทางเศรษฐกิจและความรุ่งเรืองภายในรัฐ เราจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมเช่นนี้สะท้อนถึงอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ในการดิ้นรนข้ามกาลเวลา และอารมณ์ดังกล่าวนี้ก็ได้ถูกใช้เป็นสิ่งที่สร้างความชอบธรรมต่อการดำเนินการในลักษณะดังกล่าว

3. หากเราพิจารณาในแง่ของความใจกว้างต่อความแตกต่างในรูปแบบการดำเนินชีวิต รัฐบาลที่เป็นเสรีนิยมและเป็นประชาธิปไตยโดยทั่วไปอาจมีความใจกว้างต่อชนกลุ่มน้อย ความใจกว้างนี้อาจแสดงออกในรูปแบบที่หลากหลาย กระนั้น การให้ท้องถิ่นถึงกับมีการดำเนินการปกครองเป็นอิสระกลับเป็นเรื่องยาก และเหตุผลสำคัญก็อยู่ตรงที่กลุ่มครอบงำหลักเองนั้นไม่ยอมให้เห็น

สมาชิกในกลุ่มตนเองไปตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของ “ชนต่างพวก” ทั้ง ๆ ที่พำนักอยู่ใน “บ้าน” ของตนเอง ความใจกว้างจึงไม่เน้นให้กับในฐานะของกลุ่ม แต่จะมีให้กับในฐานะของปัจเจกบุคคลที่เป็นพลเมืองของชาติหนึ่ง ๆ แต่ละคนในฐานะที่เป็นพลเมืองนั้นถือได้ว่ามีลักษณะที่เป็นมาตรฐานของการเป็น “ประเภท” ที่เรียกว่า “พลเมือง” กล่าวคือ ต่างมีสิทธิและหน้าที่พื้นฐานเช่นเดียวกัน ต่างได้รับการคาดหวังให้เข้าร่วมในทางบวกกับวัฒนธรรมทางการเมืองของชนส่วนใหญ่ พวกเขาอาจก่อตั้งองค์กรหรือสมาคมเพื่อการช่วยเหลือกัน หรือก่อตั้งโรงเรียนเฉพาะ (เช่น สอนศาสนา สอนภาษาถิ่นของชนกลุ่มน้อย เป็นต้น) หรือก่อตั้งสมาคมทางวัฒนธรรม ก่อตั้งโรงพิมพ์ ฯลฯ แต่การที่กลุ่มจะมีการปกครองตนเองเป็นอิสระหรือสามารถมีอำนาจทางกฎหมายเป็นเอกเทศนั้นเป็นเรื่องที่รับไม่ได้ ดังนั้นในฐานะปัจเจกบุคคลมีสิทธิแต่ในฐานะกลุ่มไม่มีหรือมีแต่ถูกจำกัด

4. ชาติเป็นชีวิตรวมหมู่แบบสาธารณะ [the public collective] ขณะที่ชีวิตรวมหมู่แบบเฉพาะ [the private collective] ก็ยังดำรงอยู่ในรูปของกลุ่มของชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์หรือทางศาสนาหรือทางวัฒนธรรมหรือทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าโดยหลักการรัฐชาติจะไม่บังคับปัจเจกบุคคลให้ละทิ้งการแสดงออกทางวัฒนธรรมของกลุ่มตน แต่การอ้างที่จะแสดงออกทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยในอาณาบริเวณของชีวิตรวมหมู่แบบสาธารณะนั้น กลับสร้างความกังวลใจให้กับชนกลุ่มใหญ่ที่ครอบงำพื้นที่ดังกล่าว ในความเป็นจริงจึงมีการกดดันให้ปัจเจกบุคคลปรับตัวทำตามวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่น้อยที่สุดก็ในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติสาธารณะ (เช่น การสวมผ้าคลุมศีรษะของสตรีมุสลิมอาจโดนห้ามในอาณาบริเวณทางการ เช่น ในศาล ในสถานศึกษา เป็นต้น) อาณาบริเวณส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกของรัฐนั้น ๆ จึงเป็นเพียงบริเวณเดียวที่รัฐชาติใจกว้างพอให้แสดงออกทางวัฒนธรรม ดังที่ชาวยิวเยอรมันในศตวรรษที่ 19 กล่าวว่า “เยอรมันบนท้องถนน ยิวที่บ้าน” [Walzer 1997: 26]

5. รัฐชาติส่วนใหญ่มักถือว่าภาษาเป็นกุญแจไปสู่ความมีเอกภาพ จึงมีการสร้างกระบวนการกำหนดมาตรฐานของภาษา (นักวิชาการที่ไม่ตระหนักก็มัก

พยายามปกป้อง “ความบริสุทธิ์” ของภาษาแห่งชาติไว้ ขณะที่คนทั่วไปกลับพร้อมมากกว่าที่จะยอมรับการใช้ภาษาในแบบของชนกลุ่มน้อยหรือของต่างชาติ เพราะเราไม่ควรลืมว่า ขณะที่ภาษาของชนกลุ่มใหญ่เข้าครอบงำชนกลุ่มน้อยภาษาก็ถูกปรับเปลี่ยนไปโดยการใช้ของชนกลุ่มน้อยดังกล่าวเช่นกัน) เพื่อบีบภาษาถิ่นให้เปิดทางให้กับภาษา (ถิ่น) ของส่วนกลาง และไม่เต็มใจที่จะเปิดให้ภาษาอื่นมีบทบาทเกินกว่าการสื่อสารภายในครอบครัวหรือกลุ่มกำเนิดหรือกลุ่มทางศาสนา นอกจากนี้ชนกลุ่มใหญ่ที่ครอบงำชาติมักยึดนโยบายให้ชนกลุ่มน้อยต้องเรียนภาษาและใช้ภาษาของชนกลุ่มใหญ่ในกิจกรรมสาธารณะ เช่น เมื่อไปออกเสียงเลือกตั้ง ไปศาล ในการทำสัญญาหรืองานทางนิติกรรม เป็นต้น และชนกลุ่มน้อยเมื่อจะทำหายากรอบงาจากชนกลุ่มใหญ่จึงมักยึดนโยบายที่จะใช้ภาษาตนในกิจทางสาธารณะ และหากมีความเข้มแข็งพอโดยเฉพาะถ้าครองพื้นที่จริงเป็นฐานไว้ ภาษาของกลุ่มดังกล่าวก็อาจได้รับการรับรองให้เป็นภาษาทางการที่สอง การเมืองของภาษาจึงเป็นเรื่องของการที่แบบแผนครอบงำหลักของชนส่วนใหญ่ถูกท้าทายหรือถูกเสริมพลังให้

6. แม้ว่ารัฐชาติจะไม่ใจกว้างนักกับกลุ่ม แต่รัฐชาติจะบีบกลุ่มให้ใจกว้างกับปัจเจกบุคคล ทั้งนี้เป็นผลมาจากความพยายามเปลี่ยนรูปกลุ่มให้กลายเป็นสมาคมประเภทที่เกิดจากความสมัครใจของสมาชิก กลุ่มเป็นสิ่งที่ถูกจับจ้องและสอดส่องเพื่อตรวจสอบโดยชนกลุ่มใหญ่ เมื่อกลุ่มทางวัฒนธรรมกลายเป็นสมาคมที่เกิดจากความสมัครใจ เมื่อนัยยะของการเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นไปแบบเสรี การจัดการก็ต้องหลวมขึ้น การควบคุมภายในต่อสมาชิกก็อ่อนลง หากตัวหลักการของกลุ่มเองไม่เชื่อเชิญสมาชิก ตัววัฒนธรรมไม่ถึงจุดใจ องค์กรไม่ให้บริการที่ดี สมาชิกก็จะลดจำนวนลงหรือกระจัดกระจาย หรือรักษาไว้ได้แค่สมาชิกผู้เชื่อมั่นจำนวนน้อยหากกลุ่มวางกฎเกณฑ์แบบปิดมากขึ้น ลักษณะเด่นของกลุ่มรวมทั้งวิถีชีวิตของกลุ่มอาจค่อย ๆ ถูกดูดกลืนไปโดยวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ทางการสนับสนุน

7. กระนั้น ภายใต้แรงกดดันจากชนกลุ่มใหญ่ที่ครอบงำชาติ ชนกลุ่มน้อยเองภายใต้ความกลัวการถูกดูดกลืนอาจพยายามในทุกวิถีทางทั้งทางสังคมและทางจิตวิทยาในการต่อต้านและมุ่งมั่นสู่การปกป้องเอกลักษณ์ของตนและ

กลุ่มที่มีเอกลักษณ์ร่วมกัน หากชนกลุ่มน้อยได้ครอบครองบางพื้นที่ในรัฐอย่างเข้มแข็งก็อาจมุ่งมั่นที่จะแยกตัวออกเป็นอิสระเป็นรัฐของตนเองหรือแยกออกไปรวมกับรัฐใกล้เคียงที่มีพื้นฐานทางเอกลักษณ์ร่วมกันเช่นมีชาติพันธุ์หรือศาสนาเดียวกัน

8. เพื่อแก้ปัญหาข้างต้น รัฐชาติเองก็อาจยอมรับให้มีการใช้ภาษาของชนกลุ่มน้อยในกิจสาธารณะหรือยอมให้มีการจัดการการปกครองการบริหารในกลุ่มของตนได้ แต่ให้ได้แค่ในขอบเขตที่จำกัด และบ่อยครั้งอาจพยายามให้ชนกลุ่มใหญ่ย้ายถิ่นฐานเข้าไปตั้งรกรากในดินแดนที่มีปัญหา (จนอาจกลายเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ที่ชนกลุ่มน้อยเคยเป็นชนกลุ่มใหญ่อยู่ก่อน) และในช่วงที่มีสงคราม ชนกลุ่มน้อยก็มักถูกระวางในความจงรักภักดีต่อรัฐชาติเสมอ โดยเฉพาะเมื่อพวกนักการเมืองระดับชาติที่เป็นนักชาตินิยมพยายามทำให้ชนเหล่านั้นดูเป็นพวกอันตรายในสายตาของคนทั่วไป ความใจกว้างจะหมดลงเมื่อคนอื่นถูกมองว่าเป็นตัวอันตราย

เราจะเห็นได้ว่าลักษณะสำคัญของรัฐชาติตามความเป็นจริงก็คือชนกลุ่มใหญ่เป็นสิ่งที่คงทน ความเป็นชาติคือสิ่งที่ชนกลุ่มใหญ่กำหนดขึ้น ซึ่งมีกรอบบนฐานของการกดชนกลุ่มน้อยไว้ ในที่นี้ความขัดแย้งในตัวหลักการเองก็ได้ถูกเผยออกมาให้เห็นชัด เพราะเราจะเห็นได้ว่าแบบแผนของรัฐชาติก็คือ “ไม่มีการตระหนักรู้ให้กับกลุ่มในฐานะที่เป็นตัวตนทางการ ปัจเจกบุคคลดำเนินการกระทำในชุมชนไปกับปัจเจกบุคคล ชนกลุ่มใหญ่ที่ครอบงำระดับชาติเท่านั้นที่กระทำในฐานะที่เป็นชุมชน” ว็อลเซอร์จึงกล่าวว่า “ความใจกว้างในรัฐชาติจึงมีแหล่งที่มาเพียงแหล่งเดียว และมันจะเคลื่อนหรือไม่เคลื่อนก็แต่ในทิศทางเดียวเท่านั้น” [Walzer 1997: 30]

ปัญหาดังกล่าวนี้จะมีทางแก้ไขอย่างไร? เราจำเป็นต้องใช้รูปแบบรัฐชาติต่อไปในการดำเนินชีวิตทางการเมืองและสังคมหรือไม่? ก่อนอื่นใด เราจะได้พิจารณาถึงแรงผลักดันทางอารมณ์ร่วมหมู่ที่ให้พลังกับรัฐชาติก่อน

ชาตินิยมเป็นเรื่องของการสร้างอารมณ์สะท้อนใจ

แนวคิดชาตินิยมแบบเน้นชาติพันธุ์ซึ่งอ้างว่ากำเนิดของเราทำให้ตัวตนของเราเป็นของเผ่าพันธุ์ ตัวตนของเราเป็นสิ่งที่สืบทอดมา ไม่ใช่เกิดจากการเลือก และเรามีหน้าที่ปกป้องเผ่าพันธุ์แม้ต้องสละชีพให้หรือต้องสังหารศัตรูก็ตาม อิกนาเทียฟ [Ignatieff 1993: 1-11] ตั้งข้อสังเกตว่า หากแนวคิดแบบชาตินิยมจะให้ความชอบธรรมต่อการฆ่าศัตรูหรือการยอมตายเพื่อแสดงความรักที่ดีได้ แนวคิดเช่นนี้จะชวนเชื่อได้ก็เมื่อได้อ้างเอาจากธรรมชาติด้านที่ดีกว่าของคนเรา ไม่ใช่อ้างจากสัญชาตญาณส่วนที่เลวสุดของมนุษย์ เนื่องจากการฆ่าเป็นเรื่องที่เคร่งเครียด ผู้ที่จะกระทำก็จะต้องคิดว่าเขามีเหตุผลที่ดีที่จะกระทำเรื่องเช่นนี้เพื่อให้คิดถึงตนเองในทางที่ดีได้ หากการใช้ความรุนแรงเช่นนี้จะชอบธรรมได้ ก็จะถูกกระทำไปโดยการอ้างว่าทำในนามของของสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับประชาชน ซึ่งอิกนาเทียฟได้ถามว่า จะมีอะไรดีไปกว่าการอ้างความรักในบ้านเกิดเมืองนอนของพวกเขา?

อิกนาเทียฟได้ตั้งประเด็นที่ชวนให้เราคิดต่อไปว่า นักชาตินิยมเป็นพวกที่มีอารมณ์สะท้อนใจ ระหว่างพวกเรากับพวกโครแอตในโครเอเชียที่มีปัญหาเชื้อชาติและการฆ่าแบบกวาดล้างเผ่าพันธุ์ หลังยิงศัตรูนักฆ่าเหล่านี้ก็มักร้องเพลงรำลึกถึงหรือท่องข้อความบางตอนที่แสดงถึงมหาเทพของชนชาติตน จุดมุ่งหมายที่แฝงไว้ในอารมณ์สะท้อนใจดังกล่าวก็คือการส่งนัยว่าพวกเขาอยู่ในอ้อมโอบของความรักมากกว่าที่จะอยู่ในเหตุผล และเป็นความรักในแบบที่แทบจะเป็นชะตากรรม อีกทั้งแข็งแกร่งกว่าเจตจำนงของตนเอง อิกนาเทียฟเสนอว่าความรักเช่นนี้ช่วยเสริมความเชื่อที่ว่านี่เป็นเรื่องของชะตากรรมที่แม้ว่าจะโศกกำสรวลแต่ก็เป็นพันธะของเราที่จะต้องฆ่า ตรงนี้เองที่ทำให้เกิดคำถามชวนคิดตามมาว่า หากเราจัดอารมณ์สะท้อนใจเช่นนี้ทิ้งไป ความต้องการและการอ้างว่าตัวเราเป็นของเผ่าพันธุ์อันเป็นสิ่งที่ชาตินิยมนำเสนอมานี้จะยังคงประสบความสำเร็จในการชักจูงใจหรือไม่?

นักชาตินิยมอ้างว่ารูปแบบ "การเป็นของ" ชาติ (เผ่าพันธุ์) นี้เหนือกว่า

รูปแบบ “การเป็นของ” ในรูปแบบอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเป็นของครอบครัวของงาน หรือของเพื่อนฝูง นักชาตินิยมอ้างว่ารูปแบบอื่น ๆ ที่ว่ามานี้จะมีความมั่นคงได้อย่างไรหากท่านไม่มีชาติให้ปกป้อง และนี่คือสิ่งที่ให้ประกันต่อการยอมสังเวยให้ชาติ หากปราศจากชาติ คุณค่าต่าง ๆ ที่ตัวปัจเจกบุคคลจะได้มาก็จะเป็นเพียงสิ่งที่ไร้คุณค่า ด้วยตรรกทางความคิดที่ว่า “ที่ที่ตัวเราขึ้นต่อ (เป็นของ) ที่นั้น เป็นที่ที่ตัวเรามีความปลอดภัย และที่ที่ตัวเรามีความปลอดภัยก็คือที่ที่ตัวเราขึ้นต่อ (เป็นของ)” [Ignatieff 1993: 6] การเป็นของเผ่าพันธุ์นี้เองจึงเป็นเกราะป้องกันตัวเราจากความรุนแรง ดังนั้น หากชาตินิยมจะชวนเชื่อก็เป็นเพราะมันให้ประกันต่อการใช้ความรุนแรง และมันก็จะชวนเชื่ออีกเช่นกันก็เป็นเพราะมันให้ประกันการป้องกันต่อความรุนแรง ภาพของนักรบผู้นำจึงเป็นภาพของผู้ปกป้องประชาชนของเขา หากเขาฆ่าใคร เขาทำอย่างนั้นก็เพื่อปกป้องที่มาอันสูงส่ง กล่าวคือปกป้องผู้บริสุทธิ์ (ประชากรของเผ่าพันธุ์ตน)

ผู้เขียนเห็นด้วยกับการวิเคราะห์ของอิกนาเทียฟในที่นี้ และขออย่าด้วยว่ากลไกป้องกันตนเองทางจิตวิทยาของนักชาตินิยมต่อการกระทำที่ถือได้ว่า “โหดเหี้ยม” ดังกล่าวนี้น่าเป็นสิ่งที่น่าประหลาดใจให้ “นักรบแห่งเผ่าพันธุ์” เหล่านี้ดำรงชีวิตปกติในโลกได้ โดยการแปรความหมายของการทำลายล้างให้เป็นการสร้างสรรค์ ปิตาภก็ได้กลายเป็นนักบุญในท้ายที่สุด! นักชาตินิยมจึงไม่ยากนักในเรื่องการคำนึงด้วยเหตุผล แต่มักเน้นการปลุกเร้าอารมณ์สะเทือนใจแทน

เอกลักษณ์และสำนึกแห่งชาติเป็นเพียงสิ่งประดิษฐ์ในจินตนาการ!

สาธารณรัฐเยอรมนีหลังสงครามโลกครั้งที่สองฟื้นตัวขึ้นมาใหม่พร้อมกับความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจและระบบสวัสดิการทางสังคม ความมั่นใจของพลเมืองเยอรมันต่อระเบียบทางการเมืองภายในรัฐของตนที่เราเรียกว่า “ความเชื่อมั่นของพลเมืองต่อระบบ” นั้นเพียงพอหรือไม่ที่จะก่อให้เกิดสภาพจิตแบบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้พลเมืองตื่นตัวต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างตั้งใจ? สำหรับฮาเบอร์มาส [Habermas 1997: 163] นักปรัชญาคนสำคัญ

แล้วคำตอบก็คือ “ไม่เพียงพอ”

ฮาเบอร์มาสชี้ว่า การที่มหาชนรัฐหนึ่งใดจะมีเสถียรภาพสูงสุดได้ก็
ตราบนานที่หลักการในรัฐธรรมนูญของรัฐนั้นได้หยั่งรากลงในความเชื่อมั่นและ
ในการปฏิบัติของพลเมืองของรัฐนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การที่พลเมืองในรัฐหนึ่ง
ใดมีความเชื่อมั่นต่อหลักการของระบอบการปกครองตามที่แสดงไว้ในรัฐ-
ธรรมนูญและพลเมืองก็ได้แสดงความเชื่อมั่นออกมาเป็นการปฏิบัติ (อันสะท้อน
ถึงตัวหลักการนั้น) เป็นสิ่งที่สร้างเสถียรภาพที่ยืนยงให้กับรัฐดังกล่าว พื้นฐาน
ทางจิตแบบประชาธิปไตยของพลเมืองเป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานที่ทำให้กระบวนการ
ประชาธิปไตยภายในรัฐเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดให้กับสังคมปรากฏเป็นความเป็น
จริงทางสังคม ฮาเบอร์มาสเห็นว่าสภาพจิตในแบบดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้ก็แต่ใน
บริบทของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่เป็นเสรีและมีการโต้แย้งเหตุผลกัน
โดยเกิดผ่านการวิพากษ์และการเผชิญหน้ากันในอาณาบริเวณที่เรียกว่า “อาณา
บริเวณสาธารณะ” [public sphere] หรือพื้นที่ทางสังคม เครือข่ายของการ
แสดงออกทางทัศนะและแรงผลักดันต่าง ๆ เครือข่ายของรูปแบบทางการ
สื่อสารและทางการปฏิบัติ เครือข่ายเช่นนี้ไม่อาจสร้างขึ้นมาได้โดยอาศัยเพียง
วิธีการทางการบริหารจัดการของผู้บริหารรัฐ เครือข่ายดังกล่าวยังเป็นตัวใช้ตรวจสอบ
อารยธรรมทางการเมืองของชุมชนนั้น ๆ ได้ด้วย เฮอร์มนี่ในปัจจุบันมี
อารยะทางการเมืองแค่ระดับที่เรียนรู้ที่กล้าที่จะเผชิญหน้าอย่างเป็นสาธารณะกับ
อดีตผิดพลาดที่ขมขื่น เช่นการยอมรับความผิดพลาดจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์
ชาวยิวในช่วงสงครามโลก¹⁴

14. การที่รัฐบาลไทยและกองทัพไทยยังคงอ้างว่าการสังหารนักศึกษาและประชาชนในกรณี
14 และ 6 ตุลา และการตีพฤษภาทมิฬต่างเป็นเรื่องที่ไม่ควรถามหาคนผิด และเห็นควรให้ใช้แค่
เป็นเรื่องสอนใจให้คนไทยสามัคคีกันนั้น หากสังคมไทยยังคงเห็นคล้ายตาม ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึง
ความต่ำอารยธรรมทางการเมืองของสังคมไทยอย่างแท้จริงตามนัยนี้ เพราะสังคมไทยยังไม่กล้า
เผชิญกับความผิดพลาดในอดีตอย่างกล้ายอมรับและสอบสวนอย่างจริงจังในทางสาธารณะเพื่อสรุป
ความถูกต้อง เช่นเดียวกับการที่ทางการญี่ปุ่นยังไม่กล้าบรรจุเรื่องความโหดร้ายของทหารญี่ปุ่นที่
กระทำต่อชาวจีนและชาวเกาหลีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองไว้ในแบบเรียน

ฮาเบอร์มาสชี้ว่า รัฐชาติและประชาธิปไตยเป็นคู่แฝดที่เกิดจากการปฏิวัติฝรั่งเศส เมื่อมองจากแง่ของวัฒนธรรม ทั้งสองสิ่งนี้ล้วนขึ้นอยู่กับเงาของชาตินิยม [Habermas 1996: 493] เราจะย้อนกลับไปดูพัฒนาการกำเนิดรัฐชาติอีกสักนิดเพื่อความเข้าใจสิ่งที่ฮาเบอร์มาสวิเคราะห์ไว้

เริ่มต้นจากการที่รูปแบบการปกครองแบบจักรวรรดิอันเป็นรูปแบบการปกครองก่อนสมัยใหม่นั้นมีความไม่มั่นคง และต่อมาเกิดรูปแบบสมานพันธรัฐในแถบนครในยุโรปกลางโดยเฉพาะในแถบสวิส (สวิสเซอร์แลนด์ปัจจุบัน) ที่สร้างการถ่วงดุลย์ความตึงเครียดเนื่องจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ลงได้ ภายใต้การสร้างรูปแบบสมานของพลเมืองที่หลากวัฒนธรรมขึ้นอย่างประสพผลในท้ายที่สุด การกำเนิดของรัฐที่มีดินแดนในครอบครองที่แน่นอนและใช้การบริหารปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลางได้ส่งผลทางลึกต่อโครงสร้างระบบรัฐของยุโรป รัฐแบบรวมศูนย์อำนาจเหล่านี้มีกำเนิดมาจากรัฐแบบราชอาณาจักรและได้อาศัยกระบวนการเปิดประชาธิปไตยตามแนวของฝรั่งเศสพัฒนาเป็นรัฐชาติขึ้นมา

รัฐที่เกิดในรูปแบบนี้ช่วยกำกับการสร้างเขตพรมแดนที่แบ่งชัด อันช่วยให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสามารถขยายตัวไปทั่วโลก (ประเด็นหลังนี้จะขยายความในบทความต่อไป) เหตุที่ทำเช่นนั้นได้ก็เป็นเพราะว่า

1. รัฐชาติจัดวางโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการบริหารการปกครองที่กำกับโดยกฎหมายและให้ประกันอาณาบริเวณ (ที่กำหนด) ที่ตัวปัจเจกบุคคลและการกระทำในแบบรวมหมู่จะดำเนินไปได้อย่างเป็นอิสระโดยปราศจากการแทรกแซงโดยรัฐ

2. รัฐชาติจัดวางรากฐานสำหรับสร้างความเป็นเนื้อเดียวกันระหว่างพลเมืองที่มีชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันให้เป็นไปได้ที่จะเดินหน้าไปกับการสร้างรัฐบาลที่มีรูปแบบประชาธิปไตย แม้การกระทำดังนี้จะหายไปด้วยการกดขี่และการกดขี่ชนกลุ่มน้อย

ภายใต้กระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรมก็ได้ดึงดูดผู้คนออกจากตำแหน่งเดิมของตนในระดับชั้นทางสังคม ถูกเคลื่อนย้ายถิ่นฐานจากถิ่นเดิม และถูกแยกเดี่ยวจากกลุ่มเดิมให้เป็นปัจเจกบุคคลซึ่งถือเป็นหน่วยย่อยที่เป็นสมาชิกพื้นฐานของสังคม และนำเข้ามาสู่กระบวนการสร้างบูรณาภาพของพลเมืองที่กำกับโดยผู้นำรัฐเพื่อสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรม เมื่อรัฐใช้ช่องทางของการสื่อสารมวลชนที่พัฒนาขึ้นมาในช่วงเวลาดังกล่าวมาแพร่กระจายและสร้างสำนึกและความคิด จึงเกิดจิตสำนึกทางการเมืองของการเป็นสมาชิกของชาติขึ้น

โดยสรุป ราชชาตินั้นตั้งต้นที่พื้นฐานแบบประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิและศักดิ์ศรีอันเสมอภาคกันของพลเมือง (ประชาชน) ในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่แตกต่างไปจากรัฐแบบราชาณาจักร, แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์, หรือแบบจักรวรรดิ กระนั้นทั้งราชชาติและประชาธิปไตยในช่วงดังกล่าวก็ดำเนินไปได้เงาของความคิดแบบชาตินิยม ความคิดเรื่องชาติในความหมาย “จิตวิญญาณของประชาชน” [the spirit of the people]¹⁵ ซึ่งเป็นรูปแบบสมัยใหม่ของการสร้างเอกลักษณ์แบบรวมหมู่ ได้ถูกใช้เป็นแรงผลักดันเพื่อสร้างความมั่นใจต่อระบบใหม่ที่เกิดขึ้น ประชาชนที่เป็นพลเมืองผู้ที่มีความภูมิใจในการเป็นพลเมืองของรัฐนั้นเป็นตัวเคลื่อนทางการเมืองที่สำคัญในช่วงการก่อรูปและการธำรงรัฐแบบสมัยใหม่นี้ สิ่งที่เราเรียกว่า “การตระหนักรู้ตนเองหรือจิตสำนึกแห่งชาติ” ที่มีฐานอยู่บนการอิงกำเนิด, ภาษา, และประวัติศาสตร์ร่วม ซึ่งสร้างนัยของการเป็นของชุมชน จึงเป็นความคิดที่รัฐจำเป็นต้องปลูกฝังเพื่อให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นที่ตั้งของรัฐนั้น ๆ ได้ตระหนัก

15. ความคิดเรื่อง “ชาติ” ในความหมายเชิงวัฒนธรรมนั้นได้อิทธิพลจากนักคิดในศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะ แฮร์เดอร์ [Johann Gottfried Herder] ตามความหมายนี้ คนแต่ละกลุ่มจะมีสิ่งที่เรียกว่า “จิตวิญญาณแห่งชาติ” [Volkgeist หรือ Nationalgeist] ซึ่งเป็นชุดของวิถีประเพณี รูปแบบการดำเนินชีวิต วิธีในการรับรู้ ในการประพฤติ อันมีคุณค่าเพราะว่าเป็นของกลุ่มดังกล่าวเป็นส่วนทั้งหมดของชีวิตทางวัฒนธรรมซึ่งผ่านประสบการณ์ร่วมทางประวัติศาสตร์ที่สมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมเผชิญกันมา ความคิดนี้มีอิทธิพลสูงต่อการเกิดรัฐชาติเยอรมนี นักปรัชญาสำคัญเช่น เฮเกลก็ให้การสนับสนุนแนวคิดนี้ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Gardels 1991)

ถึงการอยู่ภายใต้รูปแบบอย่างใหม่ทางการเมืองของการที่ต่างเป็นของกันและกัน [Habermas 1997: 171] ชาติตามนัยแบบนี้จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา เป็นสิ่งประดิษฐ์ในจินตนาการที่มักถูกอ้างว่าเป็นสิ่งธรรมชาติและมีการเติบโตแบบธรรมชาติ เพื่อให้เชื่อว่าเป็นสิ่งจำเป็นโดยพื้นฐานต่อการสร้างเอกลักษณ์ของตัวตนของเราอย่างมีความหมาย

ความคิดเรื่องชาติแบบสมัยใหม่นั้นผูกอยู่กับมโนทัศน์เรื่องเสรีภาพที่เสมอภาคกันสามประการ กล่าวคือ

1. เสรีภาพส่วนบุคคลของพลเมือง ซึ่งรัฐต้องให้ความเคารพ เสรีภาพส่วนนี้จะถูกให้ประกันโดยการออกเป็นกฎหมายเชิงยืนยันสิทธิและเสรีภาพ [positive laws]

2. เสรีภาพในแง่ที่ถือว่าตัวพลเมืองแต่ละคนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอำนาจทางการเมือง (จึงเป็นเจ้าของอธิปไตยได้)

3. ความคิดเรื่องเสรีภาพของชาติ ซึ่งเป็นมโนทัศน์แบบเฉพาะและนำไปสู่ความคิดแบบที่ถือว่าอิสรภาพของชาติตนนั้นต้องปกป้องหากจำเป็นโดยผู้เป็น "บุตรสืบสายโลหิต" ในที่นี้ชาติเปรียบเป็นพ่อ พลเมืองก็เปรียบเป็นบุตร¹⁶

รัฐเรียกร้องพลเมืองให้ยอมตายเพื่อปกป้องบ้านเมืองเพื่อพิทักษ์ประโยชน์สุขของส่วนรวม หน้าที่ทั่วไปทางทหารได้กลายเป็นหน้าที่ของพลเมือง

16. ลองเปรียบเทียบกับบางประเทศที่ทางการพยายามอ้างว่ามีพ่อของแผ่นดินเป็นตัวบุคคลเช่นกษัตริย์ เราจะพบว่านัยเช่นประการหลังนี้เป็นความพยายามเอาแนวคิดของรัฐแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสวมใส่ให้กับรัฐชาติแบบสมัยใหม่ที่เป็นประชาธิปไตย ผลก็คือความอึดอัดที่เห็นได้ชัด ชาติเป็นพ่อเพราะชาติเป็นผลรวมของปัจเจกบุคคลหรือประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่หากพ่อเป็นตัวบุคคลบางคน พ่อของแผ่นดินในที่นี้เองก็กำลังอ้างว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของตน ดังนั้น การยอมรับพ่อของแผ่นดินที่เป็นตัวบุคคลดังกล่าวจึงเป็นการยอมรับว่าประชาธิปไตยไม่มีความหมายและไม่ใช่วิถีหมายของระบอบการปกครองของตนเอง! เราต้องไม่ลืมว่ารัฐของพลเมืองไม่ใช่รัฐของพลกนิกร และรัฐของพลกนิกรโดยพื้นฐานไม่ใช่รัฐประชาธิปไตย!

นับจากการปฏิวัติฝรั่งเศส¹⁷ เสรีภาพแห่งชาติกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รองรับ [transcendence] รัฐสมัยใหม่ที่พยายามลบล้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ดังที่ลุดวิก ฮาเบร์มาสให้จำกัดอยู่แต่ในอาณาบริเวณส่วนบุคคลของผู้คน)

รัฐชาติจึงมีธรรมชาติสองด้าน ด้านแรกคือความคิดเรื่องพลเมือง ซึ่งเป็นฐานสร้างความชอบธรรมให้กับประชาธิปไตย อีกด้านคือการกำเนิดรูปแบบ Volksgenossen ซึ่งอ้างอิงรากฐานทางวัฒนธรรมร่วมเพื่อนำมาเป็นตัวสร้างบูรณาการในชาติ ในด้านแรก พลเมืองดำรงตนเองในฐานะสิ่งที่มีเอกองค์อิสระทางการเมืองและเข้าสมาคมทางการเมืองอย่างเสรีและเสมอภาคกัน นี่คือด้านที่เป็นความคิดแบบสากลนิยม ในด้านที่สอง Volksgenossen คือการที่ถือว่าพลเมืองของชาติตนนั้นเป็นคนของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งใด ต่างถูกผูกเข้ามาด้วยกันโดยการใช้ภาษาเหมือนกันและมีชะตากรรมทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน [Habermas 1997: 173-174] นี่เป็นด้านที่เป็นความคิดแบบเน้นความเป็นเฉพาะที่มาจากชะตากรรมทางประวัติศาสตร์ โดยอ้างอิงจากภาวะของความบังเอิญที่เราเกิดมาในชุมชนหนึ่งใด สืบเชื้อสายมาจากคนหมู่ใด อ้างเอาบริบทของการกำเนิดของเรามาว่าเราต้องมีความภักดีต่อกลุ่มตน และอ้างด้วยว่าผืนแผ่นดินที่เราเหยียบอยู่นี้ ทำกินอยู่นี้ ตั้งรกรากอยู่นี้ เป็นอาณาบริเวณที่ต้องปกป้องรักษาไว้ให้กับสายเลือดแบบเดียวกับเราไปนิรันดร์ ชาติตามนัยแบบหลังนี้ [Volknation] จึงเป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์¹⁸ขึ้นมา แต่มักจินตนาการตนเองว่าเป็นการเติบโตขึ้นมาอย่างเป็นธรรมชาติและใช้ไปเปรียบเทียบกับกฎหมายเชิง

17. ทหารในรัฐแบบเดิมนั้นถ้าไม่ป็นทหารรับจ้างก็เป็นการถูกเกณฑ์ไปรบเพื่อแสดงความภักดีภายใต้ระบบอุปถัมภ์ระหว่างนายกับข้า ขุนนางกับไพร่ กษัตริย์กับขุนนาง ทหารแบบสมัยใหม่ที่เป็นทหารอาชีพเพิ่งเกิดในยุคใหม่ ดังนั้น ที่ทางกองทัพไทยชอบอ้างว่า ในอดีตคนไทยทุกคนเป็นทหาร จึงเป็นความเข้าใจผิดอันเกิดจากการไม่รู้จริงในประวัติศาสตร์ หากไม่ใช่เพราะเกลียดเข้าใจผิดเพราะต้องการใช้ประโยชน์ในบางเรื่อง

18. นักชาตินิยมในศตวรรษที่ 20 เช่น คาร์ล ชมิทต์ (Carl Schmitt) ยอมรับว่าจำเป็นต้องสร้างปณิธานเรื่องสำนักแห่งชาติ เพื่อเป็นแรงผลักดันเมืองให้คล้อยตาม ชาติจำเป็นต้องมีศัตรูเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเห็นคุณค่าที่จะปกป้องชาติตน ชมิทต์เป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนรัฐนาซีเยอรมนี [ดู Muller 1997]

ยืนยัน ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาในรัฐ เพื่อแสดงสถานะว่าเหนือกว่า

ฮาเบอร์มัสเห็นว่า ประวัติศาสตร์ของจักรวรรดินิยมในช่วง ค.ศ. 1871-ค.ศ. 1914 และกระแสแนวคิดแบบชาตินิยมในศตวรรษที่ 20 แสดงถึงความคิดเรื่องชาติที่แผ่อำนาจของตนออกไปโดยมีฐานแทบบริบูรณ์ในรูปแบบของการอ้างชาติแบบเน้นวัฒนธรรม รัฐชาติปกป้องอาณาเขตและพรมแดนทางสังคมของตนเองด้วยการแทบเรียกได้ว่าประสาท [Habermas 1997: 176] ความกลัวว่าจะถูกรอบงำหรือถูกแย่งชิงอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์และทางสังคมของตนทำให้นักการเมืองฉวยโอกาสหรือใช้เป็นช่องทางนำตนขึ้นสู่อำนาจได้ง่าย ๆ ด้วยการปลุกกระแสรักชาติ ซึ่งมักมีการขานรับจากประชากรบางกลุ่มเสมอ และอาจมีการสอดใส่การปลุกเร้าความเท่อหิมในคุณสมบัติแห่งชาติตน

Adolf Hitler

(ที่ประดิษฐ์ขึ้นมา) จนเกิดเป็นกระแสคลั่งชาติที่ประชาชนคล้อยตามและกระหึ่นกระหือกับการขยายอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์และทางสังคมของตนทับของชาติอื่น ลัทธิจักรวรรดินิยมและกระแสฟาสซิสต์เป็นตัวอย่างที่เห็นชัดในเรื่องนี้ เราจึงกล่าวได้ว่า คนอย่างฮิตเลอร์ นายพลโตโจ หรือจอมพลสฤษดิ์ ต่างก็เป็นนักฉวยโอกาสจากอาการประสาทแห่งชาติดังกล่าว และเรายังคงพบเห็นนักฉวยโอกาสประเภทนี้ปรากฏให้เห็นเป็นระยะ ๆ เสมอมา

การที่พลเมืองมีความตระหนักถึงความจำเป็นแรกสุดของการได้สิทธิพื้นฐานในการกำหนดชีวิตของประเทศ ด้านที่เป็นพื้นฐานทางประชาธิปไตยนี้อาจถูกดุดกกลืนไปโดยชาติในจินตนาการแบบ Volksgenossen ซึ่งนำความสำคัญของกลุ่มมาก่อนสิทธิของปัจเจกบุคคลในฐานะพลเมือง ภายใต้สิ่งที่เรียกว่า “เอกลักษณ์แห่งชาติ” หรือ “สำนึกแห่งชาติ” การกำหนดจากกลุ่มก็อาจเพิกสิทธิพื้นฐานของปัจเจกบุคคลในการดำเนินชีวิตแบบของตนเองลง นี่ก็คือจุด

อันตรายที่เราต้องพยายามป้องกัน

ฮาเบอร์มาสเสนอว่า พลเมืองที่เป็นประชาธิปไตยไม่จำเป็นต้องมีรากฐานอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า "เอกลักษณ์แห่งชาติ" หรือ "สำนึกแห่งชาติ" อันเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางจินตนาการซึ่งปฏิเสธความหลากหลายของรูปแบบชีวิตทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน [Habermas 1996: 500] พลเมืองที่เป็นประชาธิปไตยต่างถูกเรียกร้องให้ปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมทางการเมืองร่วมทางประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นที่ทำให้การดำรงอยู่ของความแตกต่างในรูปแบบชีวิตข้างต้นเป็นไปได้ หัวใจของสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยอยู่ตรงที่ว่า ไม่มีใครที่จะถูกกันเอาไว้จากชุมชนทางการเมือง และบูรณภาพของแต่ละปัจเจกบุคคลสามารถที่จะสร้างขึ้นมาจากจากการเป็นพลเมืองในพหุสังคมที่ยอมรับความแตกต่างของรูปแบบชีวิตที่หลากหลาย การอิงเอกภาพที่อ้างเอากามีความเป็นเนื้อเดียวกันมาก่อน โดยการสืบสายเลือดลงมานั้นเป็นสิ่งที่ขัดกันโดยพื้นฐานกับเอกภาพของพหุสังคม

ในพหุสังคมซึ่งเป็นชุมชนทางการเมืองที่กำหนดชะตากรรมของตนเอง เอกภาพแสดงออกโดยความเห็นพ้องร่วมโดยรูปแบบ อันได้แก่การยอมรับว่า [Habermas 1996: 496]

1. พลเมืองสามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้โดยถือหลักการที่เป็นประโยชน์เสมอสำหรับทุกคน และดังนั้นจึงได้การยอมรับจากทุกฝ่าย การมาสมาคมกันในรูปแบบเช่นนี้อยู่ภายใต้โครงสร้างของความสัมพันธ์ในแบบที่มีการตระหนักต่อกันและกันว่าต่างฝ่ายต่างมีเสรีและเสมอภาคกันอันควรได้รับการนับถือและปกป้องเช่นเดียวกัน

2. การนับถือและปกป้องที่มีให้แก่แต่ละคนนั้นมีสามด้าน ด้านที่หนึ่งก็คือในฐานะปัจเจกบุคคลที่ไม่มีสิ่งอื่นใดมาแทนที่ได้ ด้านที่สองคือฐานะของการเป็นสมาชิกกลุ่มทางวัฒนธรรมหรือทางชาติพันธุ์หนึ่งใด ด้านที่สามคือฐานะของการเป็นพลเมืองอันเป็นสถานะของการเป็นสมาชิกในชุมชนทางการเมือง ทั้งสามด้านนี้จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ทุกคนให้การตระหนักต่อกันและกัน

เมื่อเราจัดมายาภาพเรื่องเอกภาพแห่งเผ่าพันธุ์ลงได้แล้ว การตระหนักว่าในสังคมของเรานั้นมีคนอื่นที่มีรูปแบบชีวิตและกำเนิดและวัฒนธรรมต่างจากเราและดำเนินชีวิตทางสังคมอยู่ร่วมกับเรา ข้อเท็จจริงนี้เตือนเราว่า หากจะมีสิ่งที่เรียกว่าเอกภาพระหว่างกัน สิ่งนั้นย่อมไม่อาจนิยามจากการอ้างกำเนิดหรือรากเหง้าที่มีมาก่อนตัวเราแล้วเหมาว่าเป็นของร่วมกันทุกคนต้องเดินตาม เอกภาพระหว่างกันที่อยู่บนฐานของการยอมรับความหลากหลายของรูปแบบชีวิตจึงต้องอยู่บนฐานของการตระหนักในแบบข้างต้นดังที่ฮาเบอร์มาสได้วิเคราะห์ให้เห็น

ตัวเหนี่ยวรั้งมโนทัศน์เรื่องชาติ

การวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องชาติเป็นการอิงกรอบทางทฤษฎีในการมองปรากฏการณ์ ขณะที่ตัวปรากฏการณ์เองก็เป็นผลมาจากความคิดที่ถูกผลักดันให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้น ในบทนี้เราจะพิจารณาปัญหาของกรอบการมองที่นิยมใช้กัน

นีลเซนและคณะ [Couture, Nielsen & Seymour 1996: 56-61] ได้แสดงให้เห็นว่า เราไม่อาจแยกชาตินิยมในแบบเน้นชาติพันธุ์กับแบบเน้นพลเมืองออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง เพราะจะนำไปสู่แนวคิดสุดโต่งที่ปลายทางทั้งสองข้าง อันได้แก่ แนวคิดสากลนิยมแบบนามธรรมและแนวคิดที่เน้นความเป็นเฉพาะอย่างสุดโต่ง ซึ่งจะทำให้เรามองข้ามข้อเท็จจริงหลายประการ

ในด้านแรก ดังที่รอว์ลส์ [John Rawls นักปรัชญาการเมืองและสังคมคนสำคัญในปัจจุบัน] ชี้ให้เห็น พหุสังคมร่วมสมัยต้องการรัฐบาลและกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ข้ามพ้นการถือข้างในทัศนะเฉพาะที่มองว่าชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร ตรงนี้แสดงถึงข้อจำกัดของแนวคิดเน้นชาติพันธุ์แบบสุดโต่ง ซึ่งเรียกร้องให้รัฐถือข้างการมองชีวิตที่ดีตามสายตาของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเท่านั้น ซึ่งการเรียกร้องเช่นนี้ขัดกับตัวหลักการพื้นฐานของรัฐสมัยใหม่เอง ในด้านที่สองจากข้อเท็จจริง โดยเฉพาะในรัฐแบบสหชาติ [the multinational state] ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันที่ต่างต้องการการปกป้องทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ในรัฐธรรมนูญของรัฐเหล่านี้

จึงมักไม่ค่อยอ้างถึงหลักการสากลและถือว่ารัฐบาลต้องทำอะไรมากไปกว่าแค่การโปรโมตความรักรัฐธรรมนูญ จึงนำไปสู่แนวคิดแบบชาตินิยมทางวัฒนธรรม [Cultural Nationalism] ตรงนี้แสดงถึงข้อจำกัดของแนวคิดชาตินิยมแบบนามธรรมที่ละเลยข้อเท็จจริงทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นชัด

เพื่อให้เราไม่สับสน เมื่อเรากล่าวถึง “วัฒนธรรม” เราจำเป็นต้องแยกแยะโครงสร้างของวัฒนธรรมกับลักษณะทางวัฒนธรรม

1. โครงสร้างของวัฒนธรรม หมายถึงชุดเฉพาะของสถาบันต่าง ๆ เช่น ภาษา รัฐธรรมนูญ ระบบรัฐสภา ระบบกฎหมาย สถาบันทางความยุติธรรม ระบบการศึกษา ตลอดจนสถาบันทางวัฒนธรรมเฉพาะเจาะจงจำพวก พิพิธภัณฑ์ หนังสือพิมพ์ โรงละคร ห้องสมุด ฯลฯ เป็นต้น

2. ลักษณะทางวัฒนธรรม หมายถึงสีสันเฉพาะที่ระบายลงไปในโครงสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่งใด ชนกลุ่มใหญ่ในชุมชนชาติในช่วงเวลาหนึ่งใดได้ส่งเสริมและใช้กลไกอำนาจรัฐที่ตนครอบงำทำให้ค่านิยมเฉพาะของกลุ่มตนกลายเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมของชาติในช่วงเวลานั้น ลักษณะทางวัฒนธรรมนี้จึงอาจดำรงอยู่จริงในช่วงเวลาหนึ่งใด และอาจเปลี่ยนแปลงไปในอีกเวลาหนึ่ง การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงนี้มักจะเกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างทางวัฒนธรรมเดียวกัน

ดังนั้น การที่รัฐทำการปกป้องโครงสร้างที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรมจึงไม่ขัดกับหลักเสรีนิยม แต่หากประกาศพันธะที่จะโปรโมตลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมก็จะกำลังทำสิ่งที่ขัดกับหลักเสรีนิยม เมื่อพิจารณา “ชาติ” ตามนัยของโครงสร้างทางวัฒนธรรมและลักษณะทางวัฒนธรรมก็จะทำให้เราถอยห่างจากความหมายของ “ชาติ” ในแบบเน้นความบริสุทธิ์ทางวัฒนธรรมซึ่งในความเป็นจริงเป็นเพียงการสนองความต้องการและความชอบของคนบางกลุ่มที่มักเป็นชนกลุ่มใหญ่ในชุมชนทางการเมืองที่มีทั้งชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยที่แตกต่างกันอยู่ปะปนกัน

ตั้งต้นจากข้อเท็จจริงที่ว่าองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของสิ่งที่เรียกว่า

“ชาติในเชิงวัฒนธรรม” เคยเป็นในแบบโอบเข้ามารวมเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ มีความสามารถที่จะประสานปัจเจกบุคคลที่มีกำเนิดแตกต่างกันรวมทั้งพวกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่รวมถึงชนกลุ่มน้อยให้เข้ามามีส่วนร่วมและร่วมใช้วัฒนธรรมสาธารณะร่วมกับชนกลุ่มใหญ่ในระดับหนึ่ง เมื่อเราพิจารณาให้ถี่จะพบว่าแม้ว่าจะมีวัฒนธรรมสาธารณะ ชาติก็ยังคงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ เพราะว่าเมื่อเรากล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรมสาธารณะ” นั้น เรากำลังเข้าใจในแง่ของโครงสร้างทางวัฒนธรรม ไม่ใช่ในแง่ของลักษณะทางวัฒนธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในฐานะที่เป็นชุมชนทางการเมือง ต้องมีโครงสร้างทางวัฒนธรรม ส่วนลักษณะทางวัฒนธรรมนั้นเป็นเพียงสีสรรที่มีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอโดยโครงสร้างทางวัฒนธรรมอาจยังคงเดิม ความหลากหลายวัฒนธรรมนั้นอยู่ในส่วนของลักษณะทางวัฒนธรรม ซึ่งรัฐชาติไม่ควรส่งเสริมเฉพาะลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มหนึ่งใดที่อาจเข้ามามีอิทธิพลสำคัญในช่วงเวลาหนึ่งใด หากยังสับสนตรงประเด็นนี้ก็จะทำให้การวิเคราะห์นั้นผิดพลาดไป

เป็นความจริงที่ว่าไม่เป็นชาติหากไม่มีชนกลุ่มใหญ่ และสถาบันสาธารณะที่ทั้งสังคมใช้ร่วมกันอาจสะท้อนเนื้อหาส่วนใหญ่ของชนกลุ่มใหญ่ในรัฐนั้น ๆ แต่แค่นี้ไม่อาจทำให้บดบังลักษณะที่เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมโดยรวมไปได้ ตัวเหนี่ยวรั้งสามประการที่ควรใช้กับการวิเคราะห์ในเรื่องนี้จึงช่วยให้เราไม่สับสนในการวิเคราะห์ ตัวเหนี่ยวรั้งนี้ได้แก่

1. เราควรข้ามพ้นการแบ่งคู่แยกชัดเจนระหว่างนิยามแบบเน้นชาติพันธุ์กับแบบเน้นความเป็นพลเมือง (ตรงนี้เป็นกรณีของการเตือนให้ระวังในเรื่องของรายละเอียดโดยดูประกอบกับข้อ 3. ซึ่งแสดงรูปแบบที่หลากหลายของรัฐบาล และการสรุปไปสู่ข้อสองทางดังกล่าวมาแล้วในตอนต้น)

2. เราไม่ควรมัวคั่งในการเลือกขึ้นชมเฉพาะต่อรัฐชาติหรือรัฐแบบสหชาติ เราควรยอมรับวิธีการเข้าถึงปัญหาในแบบเน้นเชิงปฏิบัติและอิงบริบท ความยืดหยุ่นในการพิจารณาโดยอิงบริบทมีความสำคัญมากกว่าการยึดมุมมองจาก (ความชื่นชมใน) ตัวแบบของชุมชนทางการเมืองหนึ่งใด และตรงนี้เองที่เป็นการสร้างดุลยภาพที่ละเอียดอ่อนพอระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ ดังนั้นเราจึงไม่มีคำ

ตอบที่สำเร็จรูปมาก่อนปริบทในการตอบว่า หากมีการแยกตัวออกจากรัฐเดิมไปตั้งรัฐใหม่สมควรไหม เพราะเราต้องดูเป็นกรณีไป บางกรณีรวมกันดีกว่า บางกรณีแยกตัวดีกว่า

3. เราต้องยอมรับว่ามีรูปแบบที่แตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเราต้องแยกให้เห็นประเภทที่แตกต่างของกลุ่มทางวัฒนธรรม แล้วเล็งเห็นถึงลักษณะความต้องการเฉพาะของกลุ่มเหล่านี้ เพื่อที่จะได้กำหนดพันธะเฉพาะในรูปแบบความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเหล่านี้ เราได้พบว่ารูปแบบที่แตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดลักษณะปัญหาที่แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

3.1 บางรัฐเป็นชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยปัจเจกบุคคลที่มีกำเนิดต่างชาติพันธุ์กัน เราเรียกว่าเป็นรัฐแบบหลากหลายชาติพันธุ์ [polyethnic]

3.2 บางรัฐนอกจากจะมีชนกลุ่มใหญ่ (ที่มักมีอิทธิพลครอบงำโครงสร้างทางวัฒนธรรม) แล้วยังมีชนกลุ่มน้อยหลากหลายกลุ่มที่มีความเชื่อและรูปแบบทางวัฒนธรรมเฉพาะของตนเองแตกต่างกัน เราเรียกว่ารัฐแบบหลากหลายวัฒนธรรม [pluricultural]

3.3 บางรัฐประกอบไปด้วยหลาย ๆ รัฐมารวมกันอีกทีหนึ่ง เราเรียกว่ารัฐแบบสหชาติหรือสหรัฐ [multination states]

ชุมชนที่ต่างประเภทกันต้องการการจัดการทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่ในฐานะรัฐชาติเท่านั้นที่ภายใต้สถานการณ์เฉพาะอาจอ้างสิทธิกำหนดชะตากรรมของตนเองได้อย่างเต็มที่โดยรัฐชาติอื่นไม่อาจเข้าไปแทรกแซงได้ ดังนั้นหนทางเดียวที่จะจัดการกับลักษณะที่มีความหลากหลายที่ปรากฏในรัฐได้อย่างแจ่มชัดก็คือการผ่านนโยบายทางสังคมที่ยอมรับความหลากหลายอย่างชัดเจนออกมาใช้เป็นทางการ ด้วยวิธีการนี้เท่านั้นที่จะบรรลุความสมดุลที่ละเอียดอ่อนระหว่างสิทธิของปัจเจกบุคคลกับสิทธิแบบรวมหมู่¹⁹

19. นิลเซนและคณะเห็นว่า มโนทัศน์ของชาติแบบที่เป็นที่ยอมรับได้จะต้องเกี่ยวข้องกับความลงดุลยระหว่างลักษณะทางอัตวิสัยกับทางภาววิสัย, ต้องไปกันได้กับเสรีนิยม, ต้องเป็นผลจากการมีดุลยภาพสะท้อน [reflective equilibrium] ในระดับกว้าง

ข้อเสนอของนิลเซนและคณะในประการหลังนี้มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ดังที่เราอาจดูได้จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาและเหตุการณ์ปัจจุบันร่วมสมัยเรา การไม่ยอมรับสภาพที่เป็นจริงว่าในสังคมหนึ่ง ๆ มีปัจเจกบุคคลและกลุ่มที่แตกต่างทางวัฒนธรรมดำรงอยู่ร่วมกับเราเท่ากับเป็นการปิดกั้นแนวทางแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองและสังคมอันเป็นผลมาจากความแตกต่างดังกล่าว นอกจากนี้เป็นการแสดงถึงระดับอารยะทางการเมืองที่ต่ำของสังคมของเราที่ไม่กล้าเผชิญหน้าความเป็นจริง ยังเป็นการเก็บกดตัวปัญหาเพื่อรอการระเบิดครั้งใหญ่ เมื่อพิจารณาในแง่นี้ เราก็ควรเห็นพ้องด้วยว่าการผลักดันนโยบายของทางการที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นการตั้งต้นการแก้ปัญหาที่ช่วยเปิดทางออกให้กับเราอย่างแท้จริง

รัฐชาติและชาตินิยมภายใต้เศรษฐกิจแบบทุนนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์

ภายใต้รูปแบบของรัฐชาติที่มุ่งลดบทบาททางอำนาจจักรของศาสนจักรลง ให้เหลือแค่อิทธิพลในอาณาบริเวณส่วนบุคคล พรหมแดนที่แน่นอนคือขอบเขตของอำนาจทางการเมืองการปกครองของแต่ละรัฐชาติ ภายใต้แนวคิดแบบเสรีนิยมอาณาบริเวณทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ครอบทับอาณาบริเวณทางการเมืองและทางสังคม²⁰ รัฐชาติในยุคแรกต่างได้รับอิทธิพลแนวคิดดังกล่าว อาณาบริเวณทางเศรษฐกิจในแต่ละรัฐถูกปล่อยให้กลายเป็นอาณาบริเวณที่เป็นอิสระอันดำเนินไปตามกฎของกลไกตลาด โดยรัฐมีความระมัดระวังที่จะไม่เข้าไปแทรกแซงโดยไม่จำเป็น และยังถือโอกาสขยายอำนาจไปพร้อมกันกับการขยายตัวในระดับโลกของระบบทุนนิยม การค้าทั่วโลกดำเนินไปโดยกลไกทางการค้าของมันเองและล้มความพยายามที่จะถูกแทรกแซงโดยรัฐด้วยรูปแบบต่าง ๆ ดังที่เราจะเห็นได้จากการที่เมื่อรัฐเข้ามาควบคุมการค้าบางอย่าง ตลาดมืดก็เกิดขึ้น

20. ดูแผนภูมิแสดงความแตกต่างระหว่างรัฐในแนวคิดแบบเสรีนิยมกับแนวแบบมหาชนรัฐและการจัดวางตำแหน่งของอาณาบริเวณทางการเมืองกับทางสังคมและทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันได้ใน บุญส่ง 2539 และการวิเคราะห์ปัญหาของประชาธิปไตยปัจจุบัน ใน บุญส่ง 2538-2539

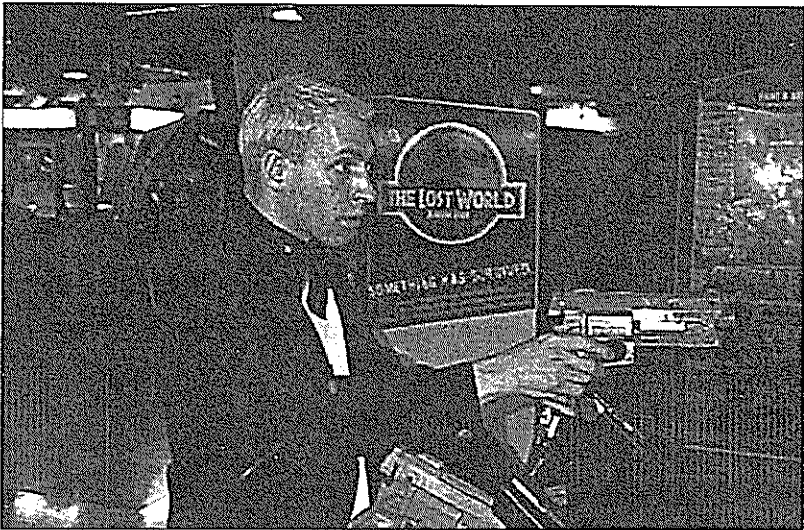
มาคู่เคียงกันสลายการควบคุมเบ็ดเสร็จลง นี่คือข้อเท็จจริงทั่วไปที่เราพบเห็นเป็นปกติ แม้แต่ในสภาวะสงครามกลไกทางการค้าก็ยังแสวงหารูปแบบในการดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่ได้ชมภาพยนตร์เรื่อง Schindler's List อาจสังเกตด้านนี้ที่สะท้อนไว้ชัดในภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว

ทุนนิยมโลกภายใต้การปฏิบัติทางการสื่อสารทำให้โลกแคบเข้ารวบอยู่ ในหมู่บ้านเดียวกัน สภาพโลกาภิวัตน์ทางการสื่อสารและทางเศรษฐกิจส่งผลสำคัญต่อการดำรงบูรณภาพของชาติที่อิงการอ้างเอกลักษณ์แห่งชาติที่สร้างขึ้นมา ในโลกที่ความแตกต่างในทุกรูปแบบชีวิตเปิดให้เราเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างแจ่มชัด การตระหนักในการดำรงอยู่ของคนอื่นเป็นสภาพบังคับที่ทำให้เราไม่อาจปิดหูปิดตาตนเองได้ ไม่เพียงแต่ความเยือกหยิ่งในเอกลักษณ์แห่งชาติตนที่ประดิษฐ์ขึ้นจะเริ่มสั่นคลอน ชาติกำลังเผชิญหน้ากับการท้าทายจากการถูกลดบทบาทและทอนอาณาบริเวณที่ตนเองเคยมีอำนาจ การแทรกแซงเข้ามาทางการเมืองการปกครองจากองค์กรระหว่างประเทศเป็นสิ่งที่มิให้เห็นแก่ขึ้น การอ้างสิทธิพื้นฐานสำคัญของชาติ กล่าวคือ สิทธิของการกำหนดชะตากรรมของตนเอง ซึ่งมักใช้เป็นข้ออ้างเพื่อไม่ให้รัฐชาติอื่นเข้ามาแทรกแซงนั้นกลับถูกโต้แย้งสิทธิเช่นนั้นทั้งจากองค์กรระหว่างประเทศ จากรัฐชาติอื่น และจากกระแสประชาสังคมของพลเมืองภายในรัฐตนเอง การโต้แย้งความไม่สมเหตุสมผลของการอ้างสิทธิของชาติในการกำหนดชะตากรรมตนเองโดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐชาติอื่นแสดงออกให้เห็นแจ่มชัดดังตัวอย่างจากรายงานของคณะกรรมการสิทธิการชุดหนึ่งขององค์การสหประชาชาติดังนี้

“จากเหตุผลทั้งหมดที่ได้แจกแจงมา หลักการเรื่องอำนาจอธิปไตยและแบบแผนที่ทอนมาจากหลักการดังกล่าวนั้นจำเป็นต้องได้รับการปรับให้ตระหนักถึงความเป็นจริงที่ได้เปลี่ยนแปลงไป รัฐจักยังคงทำหน้าที่สำคัญพื้นฐาน และจักยังคงมีอำนาจที่จะกระทำภาระหน้าที่เหล่านี้ย่อมมีประสิทธิผล ทว่าการดำเนินการดังกล่าวนี้จักต้องอยู่บนการยินยอมอันต่อเนื่องและเป็นตัวแทนถึงประชาธิปไตยของประชาชน นอกจากนี้ ยังต้องถูกจำกัดด้วยผลประโยชน์พื้นฐานของมนุษยชาติ ซึ่งในสถานการณ์ที่เข้มงวดจะถูกถือว่าเป็นสิ่งที่เหนือกว่า

สิทธิทั่วไปของรัฐแต่ละรัฐ" [The Commission on Global Governance 1995: 71]

นอกจากการขยายตัวของตลาดโลกที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจของประตารัฐชาติถูกผูกเข้ากับโครงสร้างเศรษฐกิจเดียวกันทั่วโลก อันทำให้กระบวนการไหลเวียนของทุนและการผลิตสินค้าดำเนินไปอย่างต่อเนื่องโดยไร้พรมแดนกีดกัน นอกจากการขยายตัวของระบบการสื่อสารสมัยใหม่และสื่อทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ที่ส่งผลทางลึกต่อโลกของการรับรู้และโลกในประสาทสัมผัสของเรา [บุญส่ง 2537] โลกาวัดันยังเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมถึงด้านของการโยกย้ายถิ่นฐานขนานใหญ่ การส่งผ่านเทคโนโลยีและอาวุธข้ามชาติ การค้ายาเสพติดและอาชญากรรมข้ามชาติ ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมโลกซึ่งส่งผลกระทบข้ามพรมแดน รััฐชาติและชาตินิยมจะเป็นอย่างไร นอกไปจากการท้าทายข้างต้นที่เราได้กล่าวมาแล้ว?

(ภาพจาก <http://granta.nybooks.com/soho/6.htm>)

1. ฮาเบอร์มาสเห็นว่า โลกาวัดนี้ปัจจุบันสะท้อนถึงขั้นก้าวสู่ระดับนามธรรม ซึ่งคุกคามต่อการสลายกาวทางสังคมที่เคยเชื่อมส่วนต่าง ๆ ที่อยู่แยกจากกันให้เชื่อมเข้ามาด้วยกันในสังคมแบบรัฐชาติ ผลสำคัญที่ตามมาคือ รัฐชาติจะยิ่งถูกลดบทบาทและถูกจำกัดอำนาจมากยิ่งขึ้น โดยจะเป็นเช่นนี้ต่อไปเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง สำหรับพลเมืองแล้วจะได้รับการเรียกร้องให้พัฒนาศักยภาพทางการเมืองบนฐานในระดับเหนือรัฐ (ข้ามชาติ) มากขึ้น [Habermas 1997: 168-169] กล่าวคือ ด้วยกระแสของการเคลื่อนไหวแบบประชาสังคมในระดับข้ามชาติ²¹ ดังเช่น การเคลื่อนไหวของขบวนการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ของขบวนการสิทธิมนุษยชน ของขบวนการคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น

2. วอลล์สไตน์ [Wallerstein] ชี้ว่า ประชาชนในรัฐชาติในแถบเอเชีย, ละตินอเมริกา, และแอฟริกาที่เคยใช้แนวคิดชาตินิยมหรือสังคมนิยมต่อสู้กับจักรวรรดินิยมต่างอยู่ในสภาพที่สิ้นศรัทธาต่อรัฐของตนเองที่เคยได้รับการเชื่อถือเป็นตัวแทนของความเป็นสมัยใหม่ในการปลดปล่อยมนุษย์ [a modernity of liberation] แม้ว่าพวกเขายังคงมีความปรารถนาในการปลดปล่อยอยู่ [Wallerstein 1995: 484] กระนั้น แนวทางที่เป็นทางออกต่อการต่อสู้กับความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและทางสังคมที่เป็นทางเลือกใหม่ก็ยังไม่ปรากฏให้เห็น

3. กิดเดนส์ [Giddens] เสนอว่า กระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตยกำลังดำเนินไปในสองด้านในการต่อสู้กับรูปแบบอำนาจที่ดำรงอยู่มาก่อนเพื่อนำกระบวนการสื่อสารแบบประชาธิปไตยเข้ามาแทนที่ ด้านแรกคือในอาณาบริเวณชีวิตส่วนบุคคล เช่นการที่ผู้หญิงพยายามยืนยันความเป็นอิสระของตนเองจากการพึ่งพิง/ขึ้นต่อผู้ชาย เป็นต้น ด้านที่สองคือในระดับโลก เช่นการเคลื่อนไหวของขบวนการแรงงาน ขบวนการสันติภาพ ขบวนการสิ่งแวดล้อม และขบวนการสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ซึ่งท้าทายอำนาจของรัฐชาติที่ดำรงอยู่ ขณะที่เปิดทางให้

21. งานที่เป็นภาษาไทยที่น่าเสนอภาพการเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ได้แจ่มชัดโปรดดูไชยรัตน์

องค์กรนานาชาติและเครือข่ายความร่วมมือระดับโลกระหว่างปัจเจกบุคคลเข้ามา มีบทบาทมากขึ้น [Giddens 1990: 291; Giddens 1993] เรายังไม่เข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่แต่อยู่ในช่วงที่ความเป็นสมัยใหม่กำลังเดินเครื่องเต็มที่ หากกระบวนการสื่อสารแบบประชาธิปไตยสามารถเข้ามาแทนที่รูปแบบทางอำนาจเดิม ๆ ได้สำเร็จ การเผชิญหน้ากันด้วยความรุนแรงก็จะลดลง

4. กระนั้น เราก็กาลังอยู่ในยุคสมัยที่ความเสี่ยงใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาเสมอ และในหลายกรณีเราไม่รู้จะจัดการกับปัญหาดังกล่าวอย่างไร แม้แต่ระบบความรู้ของเราก็ไม่ช่วยชี้ทางให้

4.1 ในประเด็นนี้ ฮาเบอร์มาสได้ชี้ถึงปัญหาของการเกิดพวกที่จัดเข้าชนชั้นไม่ได้ [underclass] กล่าวคือคนที่หลุดจากการได้ประโยชน์จากการที่โครงสร้างสังคมโลกกำลังปรับตัว เมื่ออำนาจทางการผลิตอยู่ในมือของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งเป็นผู้กำหนดการทำการผลิตโดยเหตุนิคมจากรัฐและอาศัยบทบาทของกองทุนทางการเงินระหว่างประเทศเป็นตัวกดดันให้แต่ละรัฐชาติลดทอนรายจ่ายเชิงสวัสดิการสังคมหรือทางการสาธารณสุขลง รวมทั้งยอมรับภาวะที่มีระดับการว่างงานสูงเพื่อแลกกับความสามารถในการแข่งขันทางการค้าในระหว่างประเทศได้ พวกตกชนชั้นภายในแต่ละรัฐจึงเพิ่มจำนวนขึ้น ขณะที่พลังอำนาจในอดีตเช่นพลังแรงงาน พลังชนชั้นกลาง เป็นต้น ก็เสื่อมถอยในระดับสำคัญ กล่าวคือ ไม่สามารถเป็นสิ่งที่ข่มขู่อำนาจข้ามรัฐดังกล่าวอย่างได้ผล ไม่เหมือนที่ชนชั้นผู้ใช้แรงงานในอดีตเคยคุกคามรัฐเพื่อการต่อรองได้ในยุคอุตสาหกรรมหรือที่ชนชั้นกลางเคยต่อรองกับรัฐได้ในช่วงที่ผ่านมา พลังโลกที่สามที่เคยข่มขู่โลกที่หนึ่งก็ไม่อาจทำเช่นนั้นได้อีกต่อไปเช่นกัน สิ่งที่เราคาดหมายได้ก็คือสภาพที่อาจเกิดการลุกฮือต่อต้านเชิงทำลายล้างโดยไม่มีจุดหมาย และการตอบกลับจากผู้ครองอำนาจรัฐด้วยการกดดันอย่างเต็มที่ [Habermas 1997: 179-180]

ความเสี่ยงแบบใหม่ที่เราากำลังจะเผชิญในแง่ก็คือภาวะของการถูกกดดันจนในท้ายที่สุดระเบิดเป็นความรุนแรงแต่ไม่มีจุดหมายหรือทิศทางที่จะไป (ไม่มีเป้าหมายของสังคมที่จะมุ่งไป) ดังนั้นแม้แต่การสูญเสียที่เกิดขึ้นก็ไม่อาจ

กล่าวได้ว่าจ่ายไปเพื่อแลกกับอะไรที่ดีขึ้นหรือเปล่า เราอาจเสริมความให้กับฮาเบอร์มาส์ว่า เราไม่อาจคาดหวังว่ารัฐชาติจะช่วยแก้ไขปัญหาก็ได้ เพราะตัวรัฐเองก็ยังไม่รู้จะเอาตัวรอดได้หรือไม่ ความคิดแบบชาตินิยมก็ไม่ช่วยอะไรเช่นกัน นอกจากสร้างปัญหาเสริมเพิ่มเข้ามา นอกจากนี้ กระแสชาตินิยมในปัจจุบันเอง ยังเป็นการสะท้อนถึงความพยายามดิ้นรนอย่างสิ้นหวังในโลกที่เอกลักษณ์ต่าง ๆ กำลังถูกสลายลงอย่างต่อเนื่อง

4.2 กิดเดนสียกตัวอย่างของการสุ่มเสี่ยงที่ถูกทำการผลิตขึ้น ["manufactured risk"] อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

"วิทยาศาสตร์ได้รับการเชื่อถือว่าช่วยให้ทำนายเกี่ยวกับโลกได้มากขึ้น บ่อยครั้งมันเป็นเช่นนั้น แต่ในขณะเดียวกัน มันก็ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนใหม่ ๆ ที่โดยมากมีลักษณะส่งผลกระทบในระดับโลก ซึ่งโดยส่วนใหญ่เราไม่อาจใช้ประสบการณ์ในอดีตของเราช่วยแก้ไขได้" [Giddens 1996]

ยกตัวอย่างเช่นปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมี นักชีววิทยาชวิตส์ต์ว้าค้นพบว่า ประชากรสัตว์ต่าง ๆ ในโลกแสดงปรากฏการณ์ของการเป็นหมัน อวัยวะเพศถูกทำลาย ร่างกายผิดรูปทรง เป็นต้น งานวิจัยบางชิ้นชี้ถึงความสัมพันธ์ที่เป็นไปได้ระหว่างระดับเนื้อเยื่อมะเร็งกับจำนวนสเปิร์มที่ลดลง นอกจากนี้ยังค้นพบการเพิ่มขึ้นของความผิดปกติที่อวัยวะเพศทั้งในเด็กชายและเด็กหญิง มีผลการสรุปที่แสดงความเกี่ยวพันระหว่างสารเคมีในสิ่งแวดล้อมกับผลกระทบต่อฮอร์โมนของมนุษย์ ในท้องตลาดมีสารสังเคราะห์ทางเคมีไม่ต่ำกว่า 50 ชนิดที่ผลิตเพื่อการค้า สารจำนวนไม่น้อยถูกใช้ในการผลิตของที่เราใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น พลาสติก สเปร์ย น้ำยาทำความสะอาด เป็นต้น นอกไปจากพวกยาฆ่าแมลงที่ยังนิยมใช้กันทั่วไป ขณะที่ประเด็นนี้สื่อนิยมในการทำยาล้างการสืบเผ่าพันธุ์มนุษย์ ข้อสรุปที่ได้กลับเป็นแค่คร่าว ๆ แค่ว่า เราไม่รู้อย่างแน่ชัดว่าผลจากการปนเปื้อนจะรุนแรงเพียงไร และยังไม่มียกย่องที่จะทำการควบคุมที่หันมาใส่ใจ เพราะว่าสารเหล่านั้นยังมีวางขายอยู่ทั่วไป (โดยทางทางเองอนุญาต) มีผู้เสนอให้กวาดเก็บสารเคมีทั้งหมดและยกเลิกการใช้ยาฆ่าแมลงโดยบริบูรณ์ และเพื่อป้องกันการนำเสนอสารตัวใหม่เข้ามาแทนในท้องตลาด คาร์

ยุติการผลิตสารสังเคราะห์ทางเคมีต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง เพื่อยุติการเสี่ยงภัยจากการปนเปื้อนอันยากจะควบคุมผล แต่การแตะการผลิตสารเคมีเป็นการแตะกระบวนการการผลิตทางอุตสาหกรรมเคมี รายงานจำนวนมากที่อุตสาหกรรมดังกล่าวให้ทุนสนับสนุนได้นำเสนอข้อสรุปที่แย้งการโจมตีข้างต้น การปะทะกันที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญด้วยกัน ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่ากรณีเช่นนี้เป็นกรณีประเภทที่ข้อเท็จจริงยังเป็นปัญหาถกเถียงและผู้เชี่ยวชาญในเรื่องต่างก็ยังไม่เห็นพ้องกัน กิตเตนส์ชี้ว่าความเสี่ยงที่เพิ่งเกิดขึ้นในแบบนี้แม้จะแน่นอนว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการต่อต้านจากอุตสาหกรรมที่สูญเสียผลประโยชน์ แต่ตัวความเสี่ยงเองก็ยังเป็นผลจากลักษณะใหม่ของการสุ่มเสี่ยงที่ถูกทำการผลิตขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดบรรยากาศใหม่ทางศีลธรรม กล่าวคือ กระบวนการนำขึ้นสู่การตัดสินใจสาธารณะเกิดขึ้นจากการคุกคามโดยนักชุดคู่ (เช่น นักสิ่งแวดล้อม) ข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ดังตัวอย่างการปนเปื้อนที่ได้ยกมานั้นมีเพียงแค่ว่าส่วนและไม้อาจนำไปสู่ข้อสรุปที่แน่นอน พวกที่ตอบโต้ก็ใช้การกล่าวอ้างว่า “อย่าทำให้สาธารณชนตื่นตระหนกถ้าข้อมูลยังไม่เพียงพอชัด” ขณะที่นักสิ่งแวดล้อมก็ได้แย้งกลับว่า “หลักการของการเตือนไว้ล่วงหน้ามีความสำคัญ” เมื่อเราเผชิญหน้ากับนวัตกรรมใหม่ ๆ ทางเทคโนโลยีการะของการพิสูจน์ต่อสังคม ควรอยู่บนรายจ่ายของฝ่ายผู้ผลิตแทนที่จะเป็นฝ่ายที่เป็นเหยื่อ

กรณีข้างต้นนี้ผลในทางทำลายของสารเคมีหากจะมีมันก็ได้เกิดขึ้นแล้ว การทดสอบเพื่อดูผลกระทบในระยะยาวเองก็เป็นไปไม่ได้ ผลกระทบที่ถูกแยกออกมาทดสอบก็ยังคงส่งผลในแง่การปนเปื้อนเมื่อไปผสมกับสารเคมีอื่นได้อีก ปฏิริยาต่อการสุ่มเสี่ยงนี้แตกต่างกันไปแต่ความตึงเครียดก็เกิดขึ้นทั้งกับรัฐบาล ตัวเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและกลุ่มประชาชนที่ต้องการให้มีการประกันความปลอดภัย กรณีนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของการสุ่มเสี่ยงในแบบที่ปัจเจกบุคคลจะต้องตัดสินใจในระดับชีวิตประจำวัน ตัวอย่างอื่น ๆ ก็เช่น มีการแนะนำให้กินปลาซึ่งมีสารที่ช่วยลดการอุดตันในเส้นเลือดหัวใจ แต่ก็มีคำแนะนำว่าอย่ากินปลาเพราะปลารับการปนเปื้อนสารเคมีที่ปะปนในน้ำมาสะสมไว้ในตัว ความเสี่ยงเหล่านี้เรารู้ว่าเป็นเรื่องจริงและส่งผลกระทบถึงเราได้ แต่เราจะตัดสินใจอย่างไรในเรื่องนี้ดี? โดยที่เราที่รู้แน่ ๆ ว่าจะปล่อยให้ธรรมชาติตัดสินใจไม่ได้!

5. ฟูกูยามาชี้ว่า ชาตินิยมจะยังคงเข้มข้นในประเทศโลกที่สาม ในยุโรป ตะวันออก และในอดีตสหภาพโซเวียต และจะยังดำรงอยู่ต่อไปในแถบที่กล่าวมาอีกยาวนานกว่าในยุโรปหรืออเมริกา ภาพเช่นนี้อาจหลอกตาให้เราคิดว่ายุคปัจจุบันเป็นช่วงพุ่งขึ้นของชาตินิยม โดยที่เราลืมนึกถึงว่ามันกำลังตกต่ำลงทีละน้อยในแถบถิ่นกำเนิดของมัน ฟูกูยามาเห็นว่า พลังทางเศรษฐกิจ (ของระบบทุนนิยม) เป็นตัวสนับสนุนการเกิดกระแสชาตินิยม ภายใต้พรมแดนที่กำหนดชัด, การปกครองที่รวมศูนย์อำนาจ, และการผลักดันให้มีการใช้ภาษาทางการ พลเมืองแบบใหม่ก็ได้เกิดขึ้นแทนชนชั้นในแบบเก่า แต่พลังทางเศรษฐกิจเดียวกันก็กำลังสนับสนุนการสลายพรมแดนและนำตลาดโลกเดียวที่มีบูรณาภาพเข้ามาแทนที่ [Fukuyama 1992: 275] ฟูกูยามาเห็นว่า ชาตินิยมปัจจุบันกำลังเดินไปในกระแสแบบเดียวกับที่มุสตาฟา เคมาล อะตาเตอร์กกระทำ (ในการสร้างประเทศตุรกียุคใหม่) กล่าวคือ ถือว่าการกิจของตนคือการรวบรวมและชำระเอกลักษณ์แห่งชาติขึ้นภายในผืนแผ่นดินถิ่นเกิดที่สืบทอดมา “จริง ๆ แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า ชาตินิยมที่บรรลุลุคภาวะทุกกระแสกำลังดำเนินผ่านกระบวนการ ‘ทำให้เป็นแบบอะตาเตอร์ก’ [“Turkification”] ชาตินิยมดังว่านี้ดูเหมือนว่าจะไม่อาจสร้างจักรวรรดิใหม่ขึ้นมาได้ ชาตินิยมพวกนี้ทำได้แค่แตกสลายจักรวรรดิที่ดำรงอยู่เท่านั้น” [Fukuyama 1992: 272] เมื่อมองในแง่นี้ ชาตินิยมในยุคปัจจุบันก็ไม่มีพลังอะไรมากนัก และไม่อาจดำรงสถานะเป็นลัทธิคุกคามใหม่ได้ กลับตกอยู่ใต้สภาวะถูกชักนำทิศทางจากระบบทุนนิยมโลกเองด้วยซ้ำไป ชาตินิยมจึงอาจยังดำรงอยู่ได้ต่อไป แต่มีสถานะเช่นศาสนาที่มีอิทธิพลแค่ทางวัฒนธรรม ขณะที่หมดพลังทางการเมือง

ความเป็นชาติเป็นเพียงเรื่องสมมติ!

เราจะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์ของการแพร่หลายของแนวคิดชาตินิยมในปัจจุบันถูกมองว่าเป็นอาการบางอย่างที่สะท้อนการเปลี่ยนย้ายเชิงโครงสร้างในระดับสำคัญอันเป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ตัวกระแสชาตินิยมเองไม่น่าจะมีพลังอะไรที่จะท้าทายโครงสร้างดังกล่าวได้ และเราก็กำลังเป็นประจักษ์พยานถึงการหมดความหมายทางการเมืองของแนวคิดแบบชาตินิยมเช่นที่เคย

เกิดกับแนวคิดทางศาสนามาก่อน ตัวรูปแบบรัฐชาติเองก็กำลังเผชิญกับสิ่งท้าทายที่ทำให้แม้ว่ารัฐชาติจะดำรงอยู่ต่อไปได้อีก บทบาทสำคัญที่เคยมี อำนาจภายในขอบเขตพรมแดนของรัฐที่เคยมี และเสรีภาพหรืออำนาจอธิปไตยที่เคยอ้างเพื่อกันการแทรกแซงจากภายนอก สิ่งเหล่านี้กำลังถูกท้าทาย ถูกจำกัดอำนาจตัวท้าทายสำคัญคือโครงสร้างทางเศรษฐกิจโลก บทบาทของบรรษัทข้ามชาติ, ขององค์กรนานาชาติ, และเครือข่ายของปัจเจกบุคคลระดับข้ามชาติ พลังเหล่านี้ทำให้เส้นแบ่งพรมแดนระหว่างรัฐชาติเบลอไป ขณะที่ปัญหาสำคัญที่มนุษย์ไม่ว่าที่ใดกำลังเผชิญก็มีลักษณะเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชนข้ามชาติข้ามพรมแดนอันไม่อาจแก้ไขได้ภายในรัฐเดียวอย่างเห็นได้ชัด

ความเป็นชาติที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นตามจินตนาการในท้ายที่สุดก็ถูกค้นพบว่าไม่มีอะไรนอกจากจินตนาการ! ชาติเป็นเพียงสิ่งสมมติ เกิดขึ้นมาในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์บางช่วงของมนุษย์ที่เรียกว่ายุคใหม่ สิ่งสมมติในแง่หนึ่งก็คือสิ่งที่เกิดตามอำเภอใจ แล้วก็จะเปลี่ยนไปในเงื่อนไขอีกเวลา นี่ความเป็นปกติ ขณะที่ตัวมนุษย์ยังดำรงอยู่และยังต้องดิ้นรนต่อไปในการเอาตัวรอด คนเราอาจมีความผูกพันกับสิ่งที่ตัวเองคุ้นเคยมานาน แต่เมื่อต้องจากลาจนจริง ๆ แล้วเราก็ต้องทำใจ การผูกติดแต่อดีตไม่ช่วยให้อะไรดีขึ้น ปัญหาที่มนุษย์เราในปัจจุบันต่างต้องเผชิญต่อไปคือ เราจะเอาอะไรที่ดีกว่ามาทดแทน? คำเตือนจากประธานาธิบดีวักลาฟ ฮาเวลแห่งสาธารณรัฐเชกน่าจะช่วยชี้ทางแก่เราได้

“นี่ย่อมาหมายความว่าเราทุกคนต่างต้องรับผิดชอบต่อทั้งโลกอย่างแท้จริง ไม่ใช่แค่เรื่องของความขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรงแต่รวมถึงเรื่องของสิ่งแวดล้อมและเรื่องอื่น ๆ อีก โลกทางการเมืองปัจจุบันขาดแคลนความรู้สึกแห่งการรับผิดชอบต่อในระดับโลกดังกล่าวนี” [Havel 1994: 60-61]

สำนึกของการเป็นคนในโลกที่เผชิญปัญหาร่วมกันอยู่และจะช่วยเหลือกันแก้ไข ปัญหาอย่างไรวินิจฉัยว่าเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าการแสวงหาความเป็นชาติ ตัว “เรา” ที่ใหญ่กว่าตัว “เรา” ที่สังกัดชาติ “คนอื่น” หรือ “เขา” ที่กลายมาเป็น “เรา” นี่เองที่ยังคงให้ความหวังกับโลกในยุคปัจจุบันและยุคถัดไป!

การอ้างอิง

- ชัยอนันต์ และ พิศัย 2524. ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ พิศัย จันทวรินทร์ [รวบรวม] ข้อมูล
พื้นฐานกึ่งศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2524.
- ไชยรัตน์ 2540. ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการ
เคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา
มหาวิทยาลัยเกริก, 2540.
- บุญส่ง 2537. บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์. "โลกหลังยุคใหม่ (5): ความหมายของมนุษย์ในโลกภาย
ใต้เทคโนโลยีข่าวสาร." *ไทยไฟแนนเชียล* (1 มี.ค. 2537).
- บุญส่ง 2538-39. บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์. "ประชาธิปไตย, ขบวนการทางสังคม และชนชั้น: ความ
สำคัญของผู้กระทำแบบรวมหมู่." *วารสารร่วมทุกข์* 14 (พฤศจิกายน 2538-พฤษ-
ภาคม 2539): 113-137.
- บุญส่ง 2539. บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์. "ประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21: ภาพเหมือนของโลกในวัยถื่น." *เอกสารประกอบการสัมมนา 2500 ปี ประชาธิปไตยกับขบวนการประชาชน*. จัด ณ
ห้องสัมมนา 1304 มหาวิทยาลัยเกริก, 26-27 มี.ค. 2539 เวลา 9.00-16.00 น.
(ฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่อยู่ในระหว่างดำเนินการตีพิมพ์ในรวมบทความหลายผู้เขียนชุด
2500 ปี ประชาธิปไตย)
- บุญส่ง 2539-40. บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์. "ปรัชญาสหัสหลังสมัยใหม่ [Postmodernism]." *วารสารร่วมทุกข์* 15 (ตุลาคม 2539-มกราคม 2540): 57-102.
- Aristotle 1995. Aristotle. *Politics*. Barker, Ernest [tran.] Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Bottomore 1993. Bottomore, Tom. *Political Sociology*. 2 nd ed. London: Pluto Press, 1993.
- Cohen 1996. Cohen, Joshua [ed.] *For Love of Country*. Boston: Beacon Press, 1996.
- Couture, Nielsen & Seymour 1996. Couture, Jocelyne, Nielsen, Kai & Seymour, Michel [eds.] *Rethinking Nationalism*. Calgary, Alberta, Canada: University of Calgary Press, 1996.
- Gardels 1991. Gardels, Nathan. "Two Concepts of Nationalism: An Interview with Isaiah Berlin," *The New York Review of Books* [November 21, 1991]
- Giddens 1990. Giddens, Anthony. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity, 1990.
- Giddens 1993. Giddens, Anthony. "Modernity, History, Democracy," *Theory and Society* 22 [1993]: 289-292.
- Giddens 1996. Giddens, Anthony. "Why Sounding the Alarm on Chemical Contamination

- is not Necessarily Alarmist." *London Review of Books* [September 5, 1996.]
- Fukuyama 1992. Fukuyama, Francis. *The End of History and The Last Man*. New York: The Free Press, 1992.
- Habermas 1996. Habermas, Jurgen. *Between Facts and Norms*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1998.
- Habermas 1997. Habermas, Jurgen. *A Berlin Republic: Writings on Germany*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1997.
- Havel 1994. Havel, Vaclav. "Out of Unity, Discord," *Index on Censorship* 3 [1994]: 59-65.
- Hobsbawm 1990. Hobsbawm, E.J. *Nations and Nationalism Since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Ignatieff 1993. Ignatieff, Michael. *Blood and Belonging*. London: Vintage, 1994.
- Kristeva 1993. Kristeva, Julia. *Nation without Nationalism*. New York: Columbia University Press, 1993.
- Nussbaum 1996. Nussbaum, Martha C. "Patriotism and Cosmopolitanism." in Cohen 1996.
- Muller 1997. Muller, Jan. "Carl Schmitt-An Occasional Nationalist?," *History of European Ideas* 23 [1997]: 19-34.
- Taylor 1996. Taylor, Charles. "Why Democracy Needs Patriotism" in Cohen 1996.
- The Commission on Global Governance 1995. The Commission on Global Governance. *Our Global Neighbourhood*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Wallerstein 1995. Wallerstein, Immanuel. "The End of What Modernity?," *Theory and Society* 24 [1995]: 471- 488.
- Wallerstein 1996. Wallerstein, Immanuel. "Neither Patriotism nor Cosmopolitanism." in Cohen 1996.
- Walzer 1996. Walzer, Michael. "Spheres of Affection." in Cohen 1996.
- Walzer 1997. Walzer, Michael. *On Toleration*. New Haven and London: Yale University Press, 1997.